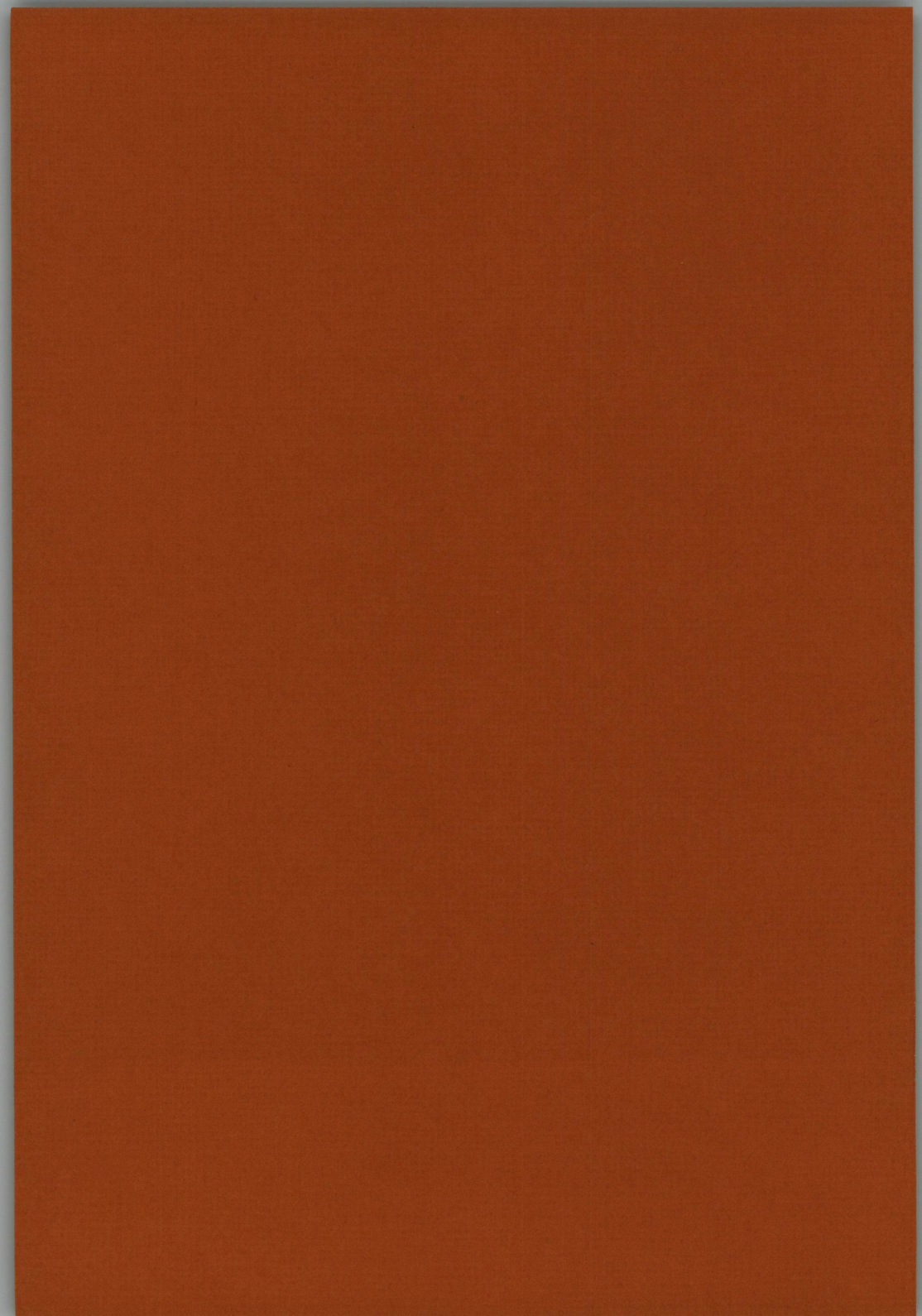
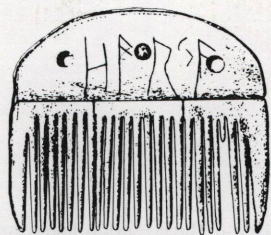

1971
1981

HARJA

HARJA

1971

1981

Udgivet af Harja - arkæologisk forening.
Formand: A. Jæger, Adelgade 139, 5400 Bogense, tlf. 81 18 84.
I redaktionen: E. Bjarnov, Henning Hansen, Anders Jæger.
Ansvarshavende: Harja's bestyrelse.
Tryk: Nordvestfyn, Bogense

Harja - 10 års jubilæum

Harja - arkæologisk forening kan i år fejre sit 10 års jubilæum.

Ideen til foreningens dannelse fostredes i forbindelse med en gruppe arkæologisk interesseredes overværelse af en foredragsrække om Ældre Stenalder, arrangeret af folkeuniversitetet i Odense, i vinteren 1970-71.

Efter mange overvejelser og drøftelser sprang man ud i det og indkaldte til stiftende generalforsamling i marts 1971. Omkring 40 interesserede mødte frem og med valg af bestyrelse og udarbejdelse af vedtægter, var Harja født.

Foreningens virksomhed i de forløbne år, med en nogenlunde konstant medlemsskare på mellem 100 og 150 har vist, at det var et levedygtigt barn, der kom til verden.

Efter nogle famlende forsøg fandt man frem til den linie, som stort set er blevet fulgt siden, og man må vel sige, at foreningens formålsparagraf, der lyder således - »at samle amatørarkæologer til fremme af interessen for arkæologi og gennem foredrag, undervisning, ekskursioner o. lign. at udvide kendskabet til den forhistoriske arkæologi og at bringe et samarbejde istand mellem foreningen og fagarkæologer« - er blevet smukt efterlevet.

Der er ingen tvivl om, at mange gennem Harja har hentet inspiration og fundet tilfredsstillelse i deres interesse for arkæologi. At foreningen er velanskrevet blandt fagfolk mærker vi ofte, når der skal skaffes foredragsholdere til vinterens sæson. Med Harja's navn i reverset går vi sjældent forgæves og det giver sig naturligvis udslag i en række gode og aktuelle foredrag, en af foreningens gode aktiviteter. Men den samme imødekommenhed finder vi ved vore ekskursioner, hvor lokale fagfolk i de egne, hvor turene går hen, ofte stiller sig til rådighed og viser rundt og fortæller, når vi som brugere besér fortidsminder eller udgravninger rundt om i landet.

Harja har holdt fanen højt, når det drejer sig om samarbejdet med Fyns Stiftsmuseum, et samarbejde uden hvilket mange af vore gøremål manglede den rette baggrund. Gennem dette samarbejde kan vi give medlemmerne

mulighed for at deltage aktivt i praktisk arkæologisk arbejde, enten i form af udgravningsaktiviteter eller kortlægningsarbejde.

Vore møde-aktiviteter, som har været henlagt til lokaler stillet til rådighed af museet, har været med til at understrege denne samhørighed, og vi må håbe, det vil lykkes at finde egnede lokaler i forbindelse med museets udflytning til Hollufgård. Gerne under en form, som rækker ud over det formelle.

Tidsskriftet Harja udkommer hermed for 7. gang og dækker årene 1980 og 1981. Vi har forsøgt at gøre lidt ekstra ud af skriftet denne gang, såvel i kvalitet som kvantitet, for på den måde at gøre det værdigt at kalde vort jubilæumsskrift.

Og med håbet om at Harja fortsat må virke til gavn for arkæologien og dens udøvere og yndere, vil jeg ønske arkæologien og Fyn - til lykke med Harja.

Anders Jæger.

Offerfundet fra Å Højrup

Bondestenalderens mejseldepoter

Af Klaus Ebbesen

Den arkæologiske forskning har på mere end én måde rødder langt tilbage i tiden. Det var forfædrene til den persiske golfs oliesheiker: kongerne i det sumeriske rige, som for c. 5000 år siden grundlagde de første kendte museer; og det er biskop Absalon, som er den ældste kendte danske privatsamler. I de islandske sager findes ikke så få oplysninger om »vikinger«, der udgraver oldtidshøje, - bl. a. en vis Thorstein med tilnavnet »højbryderen«. De første regulære undersøgelser finder sted i 1600-tallet og 1700-tallet, og for det nuværende Danmarks vedkommende spiller Fyn her en central rolle. Det var præsten i Særslev, Christian Birkerod, som i 1704 forfattede den ældste bevarede udgravningsberetning, mens hans bror Thomas Bircherod i de samme år i Odense skabte en af datidens største oldsags-samlinger. Ved 1800-tallets begyndelse havde L. S. Vedel Simonsen til Elvedgård en oldsagssamling, som i størrelse klart overgik den nationale samling hos »Oldsagskommissionen« i København, og da man i 1800-tallets slutning skulle overføre »Den hvide Doktors« oldsagssamling til Fyens Stiftsmuseum, fyldte den flere jernbanevogne.¹

Fælles for disse første arkæologer var, at de alle var »amatører«, eller

som jeg selv foretrækker at sige: fritidsarkæologer. Det samme gælder for Frederik VII, der - selvom han engang imellem skød statsanliggender til side til fordel for arkæologiske undersøgelser - jo havde en anden hovedbeskæftigelse.² Indtil slutningen af forrige århundrede blev store dele af dansk arkæologi således drevet af fritidsarkæologer; og selv vor største arkæolog: J. J. A. Worsaae startede sin karriere som »amatør« og privatsamler. Han førte senere dansk arkæologi frem til en europæisk førerstilling. Det er næppe overdrevent at sige, at historisk set er hovedparten af de store arkæologiske landvindinger enten direkte eller indirekte forårsaget af netop fritidsarkæologernes indsats.

I de senere år er der sket en professionalisering af arkæologien. Udbygningen af landsdels- og provinsmuseerne samt den stærke placering af universiteterne som arkæologiske forskningsinstitutioner har ændret den arkæologiske struktur. I de fleste byer har det imidlertid netop været fritidsarkæologerne, som af interesse for forhistorien, fik sat gang i denne udvikling, der glædeligvis har betydet en frugtbar fælles indsats i samarbejde, men også med et positivt element af konkurrence.

Samarbejdet med fritidsarkæolo-

gerne er således for de fleste fagar­kæologer en vigtig inspirationskilde. Ikke mindst herigennem fastholdes arkæologien på den primære op­gave: at beskrive de forhistoriske men­neskesamfund samt at forklare oldti­dens samfundsudvikling.

I dagens anledning skal derfor her med udgangspunkt i et fynsk offer­fund gives en oversigt over en hidtil stedmoderlig behandlet redskabs­form fra bondestenalderen; flint­mejslerne; samtidig med at mejselof­ferfundenes betydning til forståelsen af kontinuiteten i bondestenalderens samfundsudvikling skal understre­ges.

Å Højrup-fundet

Fra bondestenalderen kendes et gan­ske stort antal offerfund, - også af flere genstande nedlagt samtidig: de såkaldte depotfund. De består for-

trinsvis af forarbejdede til flintøkser, men en lille serie fund indeholder udelukkende flintmejsler.

Et af disse fremkom i 1941 ved nyplojning af gammel skovbund i »Gammelskoven« under Ågård i Å Højrup, Nordvestfyn. Det var land­arbejder Henning Sørensen, som gjorde fundet, og mejslerne blotlag­des ved, at ploven skurede hen over noget. De lå som vist på fig. 1: den største mejsel i midten, mens de an­dre lå parallelt to og to på hver side, dannende en spids vinkel med den store mejsel og således, at det hele lignede et stiliseret træ. Det er såle­des tydeligt, at mejslerne ved ned­læggelsen er blevet »arrangeret« på en ganske bestemt måde, ligesom det er tilfældet for mange af bondesten­alderens øvrige offerfund, hvor gen­standene er nedlagt i stjerneform el­ler lignende.³

Alle mejslerne er færdigt tildannet og ved æggene ses tillige spor efter opskærpnings og brug. Det er såle­des regulære, brugte arbejdsredska­ber, som her er nedlagt som offer. De vejer tilsammen ca. 700 gram og tilhører alle den såkaldte buttede retmejseltype. Den største og tunge­ste er ca. 23,7 cm lang, ca. 2 cm bred ved æggen og med en største bredde og tykkelse på henholdsvis 2,3 og 1,8 cm. Største bredde og tyk­kelse ligger ca. 11 cm fra nakken. Den er totalsleben på alle fire sider. - Den næste mejsel er 18,6 cm lang, 1,6 cm bred ved æggen og med en største bredde og tykkelse på hen-

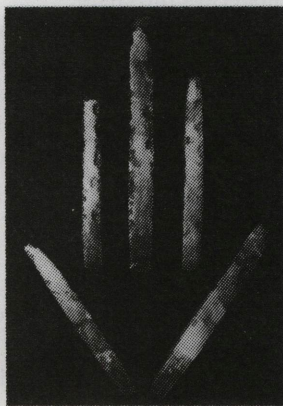

Fig. 1. Offerfundet fra Å Højrup. Mejslerne er her arrangeret, som de fandtes i 1941. (Stiftsmuseets foto).

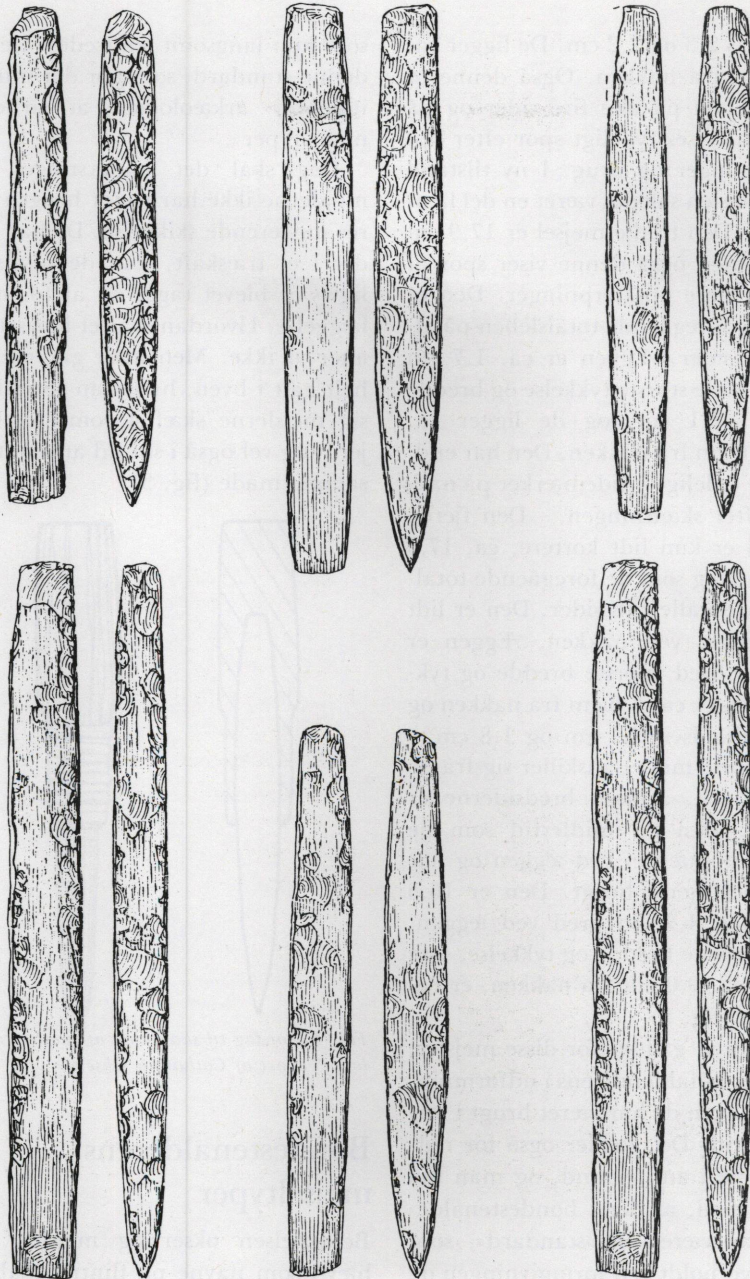

Fig. 2. Offerfundet fra Å Højrup. (Tegnet af H. Ørnsnes, 2:5).

holdsvis 2,3 og 2,2 cm. De ligger ca. 9,0 cm fra nakken. Også denne er totalsleben på alle fire sider og på ægpartiet ses tydeligt spor efter opskærpninger og brug. I ny tilstand har mejslen således været en del længere. - Den tredje mejsel er 17,9 cm lang, men også denne viser spor af endda flere opskærpninger. Den er som de foregående totalsleben på alle fire sider. Æggen er ca. 1,7 cm bred, både største tykkelse og bredde er ca. 2,1 cm, og de ligger ca. 8,5-9,0 cm fra nakken. Den har endvidere tydelige gnidemærker på nakken efter skæftningen. - Den fjerde mejsel er kun lidt kortere, ca. 17,0 cm lang og som de foregående totalsleben på alle fire sider. Den er lidt beskadiget ved nakken. Æggen er 1,3 cm bred, største bredde og tykkelse ligger ca. 8,0 cm fra nakken og er henholdsvis 2,1 cm og 1,8 cm. - Den sidste mejsel adskiller sig fra de øvrige ved, at kun bredsiderne er slebne. Den er imidlertid som de øvrige opskærpet ved æggen og har ligeledes været brugt. Den er 16,5 cm lang, 1,7 cm bred ved æggen, mens største bredde og tykkelse, som ligger ca. 9,0 cm fra nakken, er ca. 2,0 cm (fig. 2).

Generelt gælder for disse mejsler, at de er påfaldende ens i udformningen, selvom de har været brugt i forskellig tid. Det gælder også for redskaberne i andre fund, og man må regne med, at der i bondestenalderen har været en »standard«, som blev overholdt ved formgivningen og

som kun langsomt ændredes. Det er denne standard, som gør det muligt indenfor arkæologien at arbejde med »typer«.

Dog skal det understreges, at mejslerne ikke har været brugt i deres nuværende skikkelse. De har sidet i et træskaft, som de sandsynligvis er blevet taget ud af før nedlæggelse. Hvordan skaftet har set ud aner vi ikke. Men man går næppe helt galt i byen, hvis man forestiller sig mejslerne skæftet med stemmejern, og vel også i sin tid anvendt på samme måde (fig. 3).

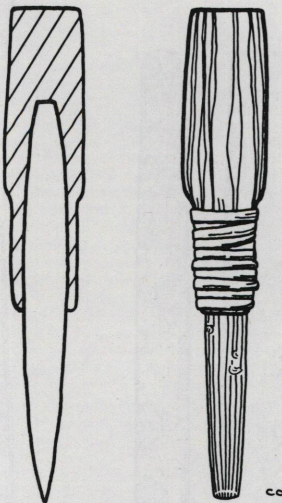

Fig. 3. Forslag til skæftning af fundets mejsler. (Tegnet af Catharina Oksen).

Bondestenalderens mejseltyper

Betegnelsen økser og mejsler har hævd som navne på flintredskaber,

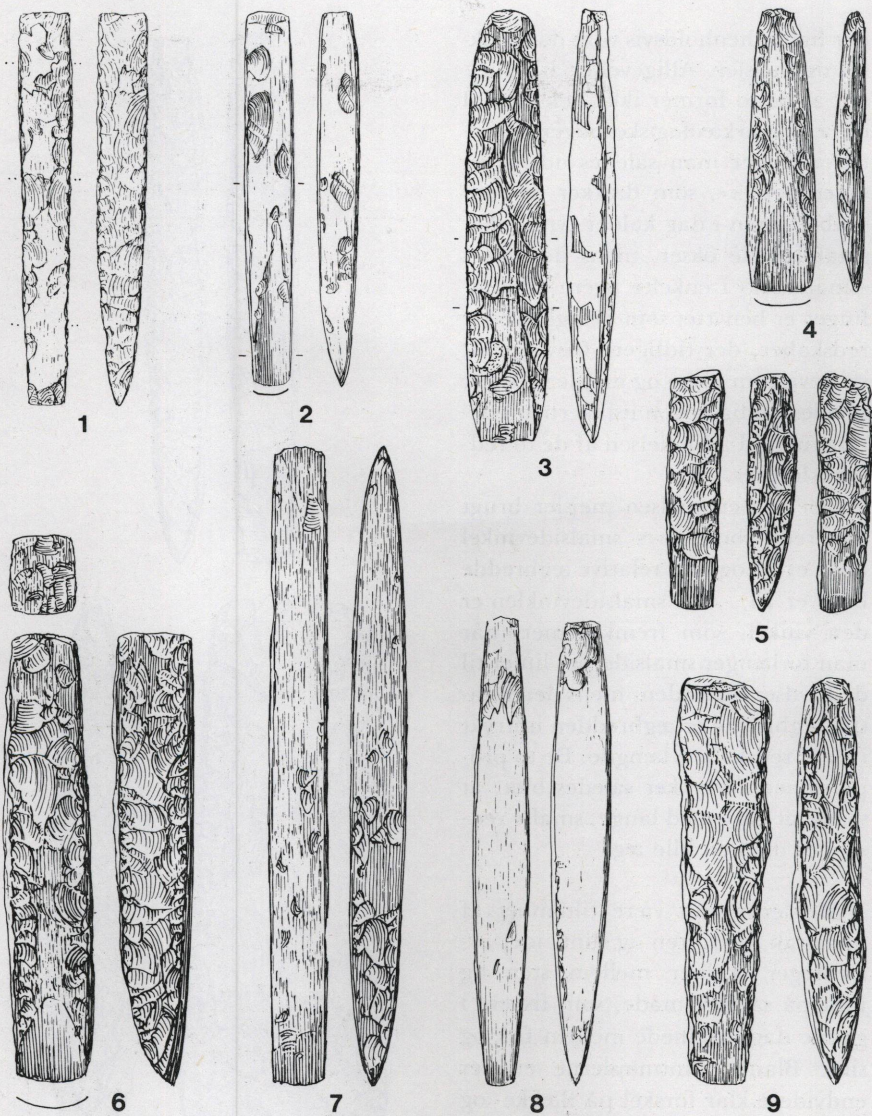

Fig. 4. Bondestenalderens mejseltyper: 1. Kileformet retmejsel (fra Anhoje-depotet, Stevns). 2. Buttet hulmejsel (fra Killerup-jættestuen, Lolland). 3. Tosidet mejsel (fra Karleby, Nordjylland). 4. Spidsnakket hulmejsel (fra megalitgrav ved Bejstrup, Nordjylland). 5. Genbrugsmejsel (fra »Knoldhøj«-jættestuen, Sydsjælland). 6. Kileformet hulmejsel (fra offerfund i Værebros Å, Sjælland). 7. Dobbeltmejsel (fra Ringseballe, Lolland). 8. Buttet retmejsel (fra Killerup-jættestuen, Lolland). 9. Tyk retmejsel (fra enkeltgrav ved Koldkur, Midtjylland). (Alle tegnet af H. Ørsnes, 2:5).

der ligner henholdsvis vore dages økser og mejsler. Alligevel er adskillelsen af de to former ikke helt klar. I de ældre arkæologiske bøger og artikler finder man således udtrykket »bredmejsler«, som dækker de redskaber, man i dag kalder tynd- eller smalbladede økser, mens udtrykket »smaløkser« i enkelte nyere afhandlinger er benyttet som betegnelse for redskaber, der tidligere blev omtalt skiftevis som økser og mejsler. Der er således stadig nogen usikkerhed i detaljerne ved adskillelsen af de to redskabsformer.

Her er betegnelsen mejsler brugt om redskaber, hvis smalsidevinkel højst er 3° og hvis relative ægbredde højst er 15; - idet smalsidevinklen er den vinkel, som fremkommer, når man forlænger smalsidernes linier til de krydser hinanden, mens den relative ægbredde er ægbreddens udtryk i % af redskabets længde. De to proportioner udtrykker således blot, at vi har at gøre med lange, smalle redskaber med en lille æg.

Mejslerne kan være tildannet af både tak, ben, sten og flint, idet arkæologer skelner mellem sten og flint på samme måde, som fiskere i gamle dage skelnede mellem fisk og sild. Blandt flintmejslerne er der endvidere klar forskel på flække- og skivemejslerne, der er lavet af flintafslag, samt kernemejslerne, der er lavet af et flintkernestykke.

Mejslerne i Å Højrup-fundet tilhører den sidste kategori, der også ge-

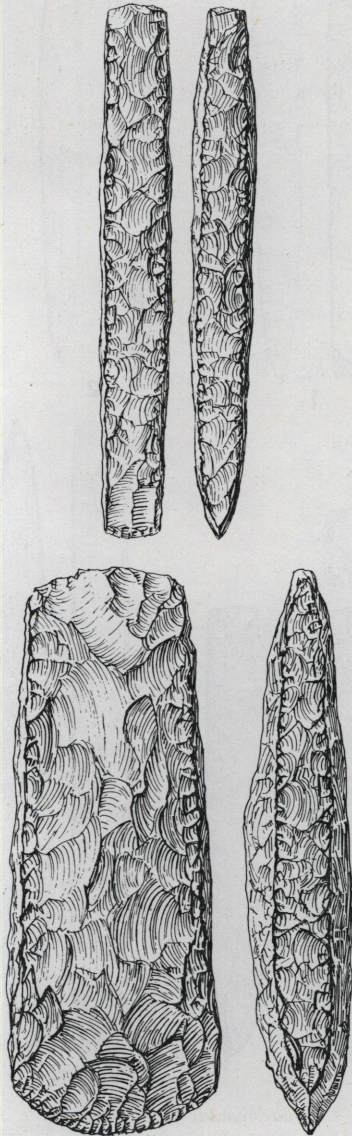

Fig 5. Offerfund af svær, tyndnakket flintøkse og buttet retmejsel fra Vordingborg, Sjælland (Tegnet af H. Ørsnes, ca. 1:3).

nerelt er den mest almindelige i fundene.

Der kan blandt flintkernemejslerne skelnes mellem en række typer:

1. *Buttede retmejsler* (fig. 4,8) er karakteriseret ved, at største bredde og tykkelse ligger ved mejslens midterste tredjedel. De har 4-sidet tværsnit og største tykkelse udgør 70 % eller mere af største bredde. Mejsler af denne type er flere gange fremkommet i depotfund sammen med tyndnakkede økser (fig. 5).^{4,5} De er talrige i dysserne og jættestuerne ligesom de optræder i de vestjyske stendyngegrave samt de karakteristiske enkeltgrave fra yngre neolitik tid. Mejsler af denne type findes også i en række depotfund fra dolktiden. Der er således tale om en type, der anvendes gennem det meste af bondestenalderen. Talmæssigt er den også de andre typer langt overlegen. Der er slet og ret tale om bondestenalderens almindelige flintmejsler.

2. *Tosidede ret- og hulmejsler* (fig. 4,3) er karakteriseret ved et spidsovalt tværsnit og jævnt buede sidekanter. Største bredde og tykkelse ligger gerne ved stykkets midte og hovedparten af mejslerne er sekundært tildannet af fragmenterede dolkstave. Dog kendes også stykker, som er tildannet af nye kernestykker. Typen er sjælden; nogle få er fundet i megalitgrave og et par indgår i depotfund, som efter deres øvrige indhold må placeres i slutningen af dyssetid eller begyndelsen af jættestuetid. Det samme tidsrum som dolksta-

vene generelt tilhører, så en datering til slutningen af 4. årtusind f. v. t. må anses for sikker.

3. *Spidsnakkede hulmejsler* (fig. 4,4) er karakteriseret ved et spidst ovalt eller trapezformet tværsnit samt ved at største bredde altid ligger ved æggen eller meget tæt på denne. Typen kendes kun i nogle ganske enkelte eksemplarer, hvoraf ét er fundet i en megalitgrav. Mejsler af denne form danner imidlertid pendant til de svære, spidsnakkede huløkser fra den sene jættestuetid og må som disse dateres til jættestuetidens slutning.

4. *Tykke retmejsler* (fig. 4,9) er karakteriseret ved, at mejslens største bredde ligger indenfor den tredjedel af mejslens samlede længde, som er nærmest ved nakken. De har 4-sidet tværsnit, men der er kun sjældent anvendt særlig megen omhu på tildannelsen. De er sjældne, men optræder i megalitgravene, i enkeltgravene på den jyske halvø samt i enkelte depoter. Typen må efter fundkonteksterne dateres til enkeltgravstid.

5. *Buttede hulmejsler* (fig. 4,2) er karakteriseret ved at største bredde og tykkelse ligger ved mejslens midte på samme måde, som på de buttede retmejsler. I modsætning til disse har de imidlertid hul eller konkav æg. Generelt er de endvidere noget mindre end retmejslerne. De er ret hyppige og kendes både fra megalitgrave, enkeltgrave(?) og depotfund. De kan efter fundkonteksterne

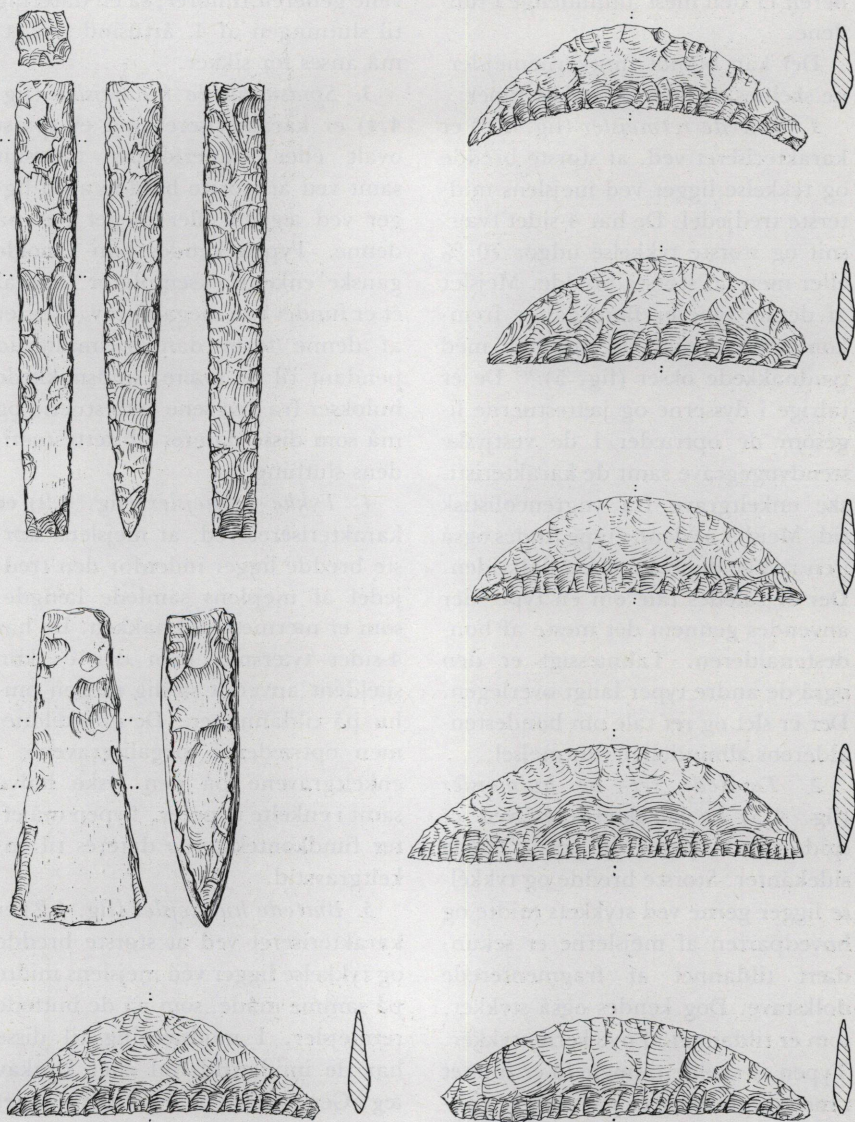

Fig 6. Offerfund af segle, bredægget retokse og kileformet retmejsel. Fra Anhøje på Stevns.
 (Tegnet af H. Ørsnes, 2:5).

dateres til enkeltgravstid og dolktid.

6. *Kileformede ret- og hulmejsler* (fig. 4,1 og 6) er adskilt fra de øvrige mejsler ved, at den største tykkelse ligger helt oppe ved nakken, således at mejslen får et V-formet eller kileformet længdesnit. Længdesnittet svarer således til det, som ses på de bredæggede økser. Tværnittet er 4-sidet. Det er mejselformer, som er meget sjældne, selvom de optræder både i megalitgravene og i depotfundene (fig. 6).⁶ De kan efter fundkonteksterne dateres til senneolitisk tid/ældre bronzealder, men en snævrere datering indenfor dette tidsrum kan ikke gives.

7. *Genbrugsmejsler* er defineret som mejsler, sekundært tildannet af ægfragmentet af en anden flintmejsel, hvis oprindelige nakke er afbrudt. De har ofte kileformet længdesnit, som de senneolitiske mejsler, men tilhører nok hele den periode, hvori flintmejsler anvendes. De fleste af stykkerne med oplyst fundkategori stammer fra megalitgrave, men typen optræder også i de jyske enkeltgrave. En særlig form blandt genbrugsmejslerne er de stykker, som er lavet af knækkede flintdolke. Her er dateringen til senneolitisk tid/ældre bronzealder sikker.

Foruden disse former vil man i litteraturen finde omtale af en række andre mejselformer: bue- eller krummejsler, skråmejsler, tynde eller slanke mejsler, tyndnakkede mejsler, dobbeltmejsler m. v.⁷

Blandt disse er dobbeltmejslerne

Fig. 8. Smaløkse fra enkeltgrav (?) ved Krage-lund, Vorbasse sogn. (Tegnet af H. Ørsnes, 2:5).

en reel type, defineret ved at begge ender er tildannet som æg (fig. 4,7). De har 4-sidet tværnit; er ekstremt sjældne og endnu ingen fremkommet i sluttet fundkontekst. Det er således ikke sikkert, at dobbeltmejslerne tilhører bondestenalderen, selvom det er sandsynligt.

De såkaldte tyndnakkede mejsler må alle efter de her givne definitioner klassificeres som smaløkser. En enkelt (fig. 8) er fundet ved Krage-lund i Vorbasse sogn i det, der efter beskrivelsen snarest må opfattes som en enkeltgrav.⁸

Bue- eller krummejslerne samt skråmejslerne er rene unikas og må klassificeres som særformer, hvad

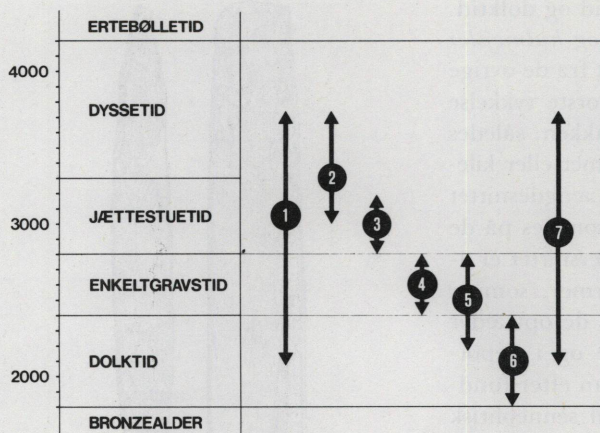

Fig. 7.
Dateringen af
bondestenalderens
mejslertyper
(numrene svarer
til tekstens).

også gælder for fladmejslerne eller de tynde/slanke mejsler. Disse sidste adskiller sig fra de ovenfor omtalte mejsler ved, at største tykkelse udgør højst $\frac{2}{3}$ af største bredde. Nogle enkelte sådanne tynde mejsler er fundet i megalitgrave, et par i jyske enkeltgrave. De er således noget mere almindelige. Indbyrdes er de imidlertid så forskellige, at det ville være forkert at tale om en type.

Å Højrup-fundets datering

Flintmejslerne i Å-Højrup-fundet tilhører alle den ovenfor beskrevne type af buttede retmejsler. De kan efter formen kun dateres til det 3. årtusinds sidste del eller til det 4. årtusind f. v. t. (fig. 7). Mejslernes størrelse og ikke mindst tildannelse antyder dog at mejslerne skal placeres i slutningen af jættestuetiden, - evt. i begyndelsen af enkeltgravstiden.

Denne snævrere datering er imidlertid ingenlunde sikker, selvom det må anses for sandsynligt, at depotfundet fra Å Højrup er nedlagt i begyndelsen af det 3. årtusind f. v. t.

Mejselofrene og kontinuiteten i samfundsudviklingen

Blandt offernedlæggelserne er det flintøkseforarbejderne som dominerer. Depotfund af uslebne eller slebne flintøkser kendes således fra de første bønderns tid til ind i bronzealderen. Derimod er flintmejseldepoterne sjældne. Fra hele Nordeuropa kendes kun 17 sådanne depotfund, og det største antal genstande i fundene er 5 mejsler som her i Å Højrup. Hertil kommer dog et fund fra Tving Mose på Nordvestfyn af to benmejsler og en tosidet flintmejsel; et fund fra Risinge Mose på Nordøstfyn bestående af 6 næsten ens be-

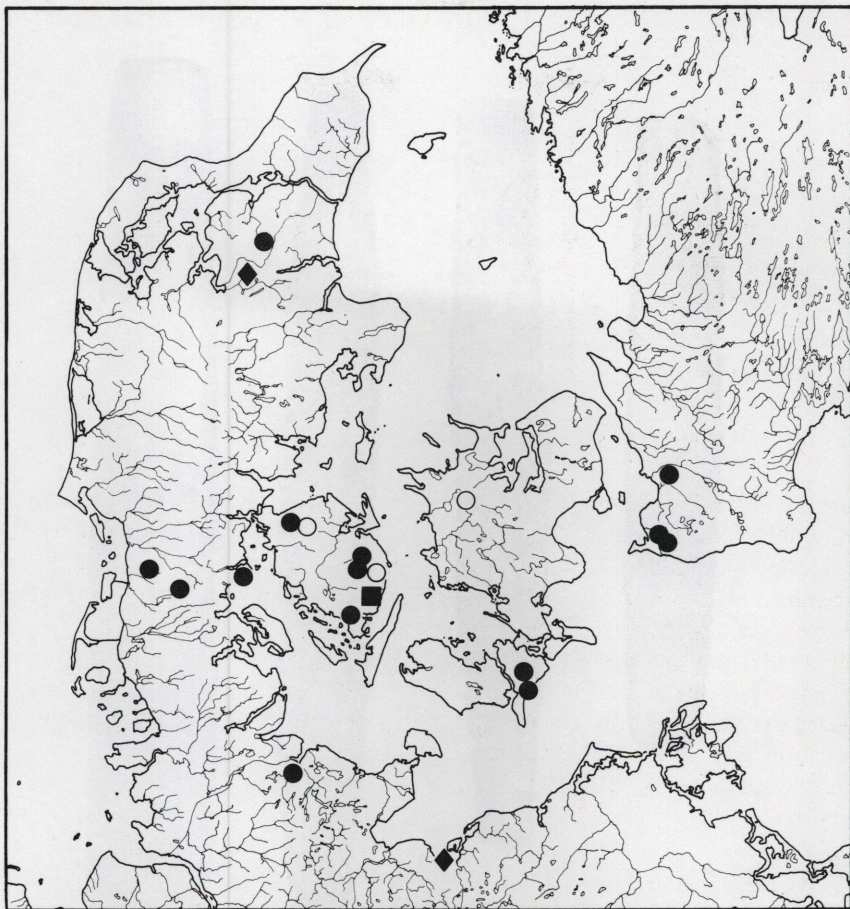

Fig. 9. Udbredelsen af bondestenalderens rene mejseldepoter.

nmejsler samt et fund fra Bodals Mose på Midtsjælland, oprindeligt bestående af 4 benmejsler.⁹ I alt kendes således 20 depotfund alene bestående af mejsler. De fleste er fundet i moser eller andre vådområder; en mindre del på fast land. Et af fundene fremkom under en stor

sten og foruden Å Højrup-fundet er også et fund fra Beckerwitz i Mecklenburg blevet »arrangeret« ved nedlæggelsen. Her stod mejslerne lodret med æggen opad.

Næsten alle de forskellige mejseltyper er repræsenteret i mejseldepoterne, som også kronologisk dækker

Fig. 10. Offerfund af 5 flintmejsler fra Hög i Vestsåne. (Historiska Museets foto, ca. 1:2).

Fig. 10. Offerfund af 5 flintmejsler fra Hög i Vestskåne. (Historiska Mussets foto, ca. 1:2).

det meste af bondestenalderen. Fundet fra Tving Mose med den tosidede retmejsel må placeres i slutningen af dyssetid eller begyndelsen af jættestuetid. Benmejseldepoterne fra Risinge og Bodals moser tilhører sandsynligvis jættestuetidens slutning. Det samme gælder sandsynligvis for fundene fra Halk i Sønderjylland; Skivum Mark i Nordjylland og to skånske fund, hvor f. eks. et depotfund fra Högs præstegård sandsynligvis skal knyttes til den såkaldte »grubekeramiske kultur« (fig. 10).¹⁰ Det bør dog understreges, at disse depotfund også kan stamme fra den tidligste del af enkeltgravstiden. Til denne periode kan med sikkerhed henføres et depotfund fra Kongens Tisted i Nordjylland, og et fund fra Beckerwitz i Mecklenburg. De indeholder begge tykke retmejsler, mens et depotfund af to buttede hulmejsler, fremkommet i Gamle Tørveld ved Broholm, enten tilhører samme periode eller begyndelsen af den efterfølgende dolktid. Rene mejseldepoter fra dolktiden kan ikke sikkert påvises, men det skyldes nok snarest en tilfældighed. Generelt kan mejseldepoterne således placeres i tidsrummet ca. 3.500-2.000 f. v. t. eller størstedelen af bondestenalderen. Kun de færreste fund kan dateres snævrere indefor denne tidsmæssige ramme.

Mejseldepoternes geografiske udbredelse er påfaldende. Næsten alle fund er fremkommet i det sydvestlige Østersø-område; det største antal

fund på Fyn (fig. 9). Udbredelsen er klart forskellig fra f. eks. bondestenalderens flintoksedepoter, der hovedsagelig er fremkommet i Danmarks nordvestlige del. Karakteristisk er det endvidere, at denne koncentration til Fyn og området deromkring gælder for alle slags mejseldepoter, uanset deres datering. Der er således tale om en lokal nedlæggelseskik, der er upåvirket af de ændringer, som iøvrigt sker i det danske samfund i løbet af bondestenalderen.

Dette er måske mejseldepoternes væsentligste bidrag til belysning af kultur- og samfundsudviklingen i det 4-3 årtusind f. v. t.

Opfattelsen af bondestenalderens samfundsudvikling er i de seneste år blevet ændret radikalt. I J. Brøndsted, P. V. Glob og C. J. Beckers bøger og artikler fra 1940-erne og 50-erne vil man se Danmark befolket af nok så mange forskellige folkestammer. Bondestenalderen indledes med at et nyt folk indvandrer, medbringende en ny kultur »tragtbægerkulturen« samt medbringende de agrare erhverv som nyt eksistensgrundlag. De lever derefter side om side med de gamle jæger- og fiskerfolk, der ikke opgiver deres særlige kultur »Ertebøllekulturen«. Et stykke hen i jættestuetiden indvandrer igen et nyt folk med en ny kultur »enkeltgravskulturen«. I begyndelsen befolker de kun Vest- og Midtjylland, men efterhånden underlægger de sig hele landet. Det sker næsten samti-

dig med at nye jæger- og fiskerfolk har slået sig ned på Danmarks nordøstlige kyster medbringende deres egen »grubekeramiske kultur«. ¹¹

Dette billede, som indtil for få år siden var god latin på de lærde bjerger, tilhører i dag den arkæologiske forskningshistorie. Gennem en meget intensiv forskningsindsats har en række yngre fagarkæologer med bistand ikke mindst af mange fritidsarkæologer, med styrke kunne godtgøre, at tragtbægerkulturen, enkeltgravskulturen og den senneolitiske kultur repræsenterer - ikke forskellige folk, som i tur og orden er indvandret til det danske område - men derimod forskellige tidsmæssige

stadier i det danske samfunds udvikling (fig. 7). I hovedparten af landet er det endvidere lykkedes at påvise en kontinuitet i samfundsudviklingen gennem bondestenalderens årtusinder samt derfra ind i bronzealderen.

Særligt mejseldepoterne - med Å Højrup-fundet i spidsen - giver et væsentligt bidrag til denne nye tolkning; fordi de mest almindelige mejseltyper optræder i næsten samme udformning på tværs af de tidsmæssige skel og fordi mejseldepoternes koncentration på Fyn netop kan iagttages uafhængigt af de ændringer, som sker gennem bondestenalderen.

NOTER

1. Vedr. forskningshistorien se R. Tanderup og K. Ebbesen, Forhistoriens historie, 1979. - V. Hermansen, Årbøger for nordisk Oldkyndighed og Historie 1954 samt Danske Museer I, 1950. - H. Kühn Geschichte der Vorgeschichtsforschung 1976. - H. H. Jacobsen, Historikeren Vedel Simonsen til Elvedgård 1780-1858, 1962. - N. Oxenvad, Fynske Minder 1971.
2. Roar Skovmand, Frederik VII og Skodsborg, Søllerødbogen 1970. - De diplomatiske konsekvenser af en sådan optræden ville nok i dag være markante. I hvert fald har jeg som folketingsmedlem mange gange tænkt på denne situation, når vor tids strenge tidsplaner for lovgiveres arbejde nødvendiggjorde, at alt andet blev skudt til side.
3. Fundet opbevares på Fyens Stiftsmuseum under nr. B 1413-17. Det er købt for 45 kr. og vil blive udførligt publiceret af P. O. Nielsen (Nationalmuseet) og forfatteren i Inventaria Archaeologica, blad DK 62.
4. Fundet opbevares på Nationalmuseet (A 31.414-15), hvortil det er kommet med kunstmaler Globbs samling. Stykkerne skal være fundet sammen ved Vordingborg og har også en ganske ens patina. Fundet består af en usleben, svær, tyndnakket retokse med skorpeplet på nakken. 22,6 cm l, æb 8,3 cm, ni 6,2 × 2,6 cm, stt 4,0/11,0 (2,3) cm, smv. 9-10°. 270 gr. - 2) En usleben, buttet retmejsel, 21,2 cm l, æb 2,2 cm, ni 2,7 × 2,2 cm, strb 2,9/9,0 cm, 55 gr.
5. Mejsler af denne type indgår også i andre fund i kombination med svære, tyndnakkede flintøkser: Birkende, Birkende sg (NM A 22.863-81). - Gambygård, Hårslev sg (NMB C 436-40). - Stedstrupholm Mark, Kirke-Eskildstrup sg (KAM 7379). - Bangsbostrand Flade sg (NM A 1631-32) samt en række fund udenfor landets grænser.

6. Depotfundet fra Anhøj, Hellested sg (Stevns) opbevares på Køge Museum (nr. 408 x). Det består af 1) En svær, bredægget retøkse af flint. Bredsiderne er totalslebne, smalsiderne uslebne. Æggen er opskærpet og viser brugsspor. Der er gnidemærker på oksens bageste del, herunder også på nakkefladen. 10,3 cm l, æb 4,6 cm, ni 2,5 × 2,5 cm, stt og stbr v. nakke og æg, 150 gr. - 2) En kileformet retmejsel, kun sleben på den ene bredside. 14,8 cm l, æb 1,5 cm, ni 2,0 × 2,0 cm, stt og stbr v. nakken, 100 gr. - 3) En fladehugget, symm. flintsegl med gnidemærker på ryggen og gloss ved æggen 10,5 cm l, 3,7 cm br, 0,7 cm t, 25 gr. - 4) En fladehugget symm. flintsegl, fragm. i det ene hjørne. Der er gnidemærker på ryggen og gloss ved æggen, 10,7 cm l, 3,2 cm br, 0,8 cm t, 25 gr. - 5) En fladehugget, symm. flintsegl med gnidemærker på ryggen og gloss ved æggen. Muligvis et opskærpet stykke. 11,3 cm l, 2,7 cm br, 0,9 cm t, 20 gr. - 6) En fladehugget symm. flintsegl med gnidemærker på ryggen og gloss ved æggen. 11,2 cm l, 3,3 cm br, 0,7 cm t, 25 gr. - 7) En fladehugget symm. flintsegl, hvis ene hjørne er afbrudt. Der ses gnidemærker på ryggen og gloss ved æggen, ca. 12,5 cm l, 3,2 cm br, 0,8 cm t, 30 gr. - 8) En fladehugget symm. flintsegl med gnidemærker på ryggen og gloss ved æggen, 13,2 cm l, 3,7 cm br, 0,8 cm t, 35 gr. - Fundet er fremkommet ved efterårspløjning på fladt terræn, let sandet moræneler, ca. 20 m fra en bæk. Stykkerne lå indenfor et område på 25 × 25 cm, seglene tæt op ad hinanden »ryg ved ryg« i samme retning.
7. Oversigter over bondestenalderens flintmejsler er tidligere kun fremlagt af S. Müller (Ordning af Danmarks Oldsager 1888), P. V. Glob (Danske Oldsager II, 1952) og H. Berg (Jeg ser på oldsager, 1973). Oversigterne er påfaldende ens. P. V. Glob's nr. 244 og 246 svarer til nr. 2 her, nr. 247 til nr. 1, nr. 249 og 389 til nr. 4, nr. 390 til nr. 5. Nr. 245 og 250 må opfattes som særformer; nr. 243 er dobbeltmejslerne og nr. 242 er smaløkser. (Herudover har C. J. Becker i Acta Archaeologica behandlet benmejslerne og de tosidede mejsler, mens Ebbe Lomborg (Die Flintdolche Dänemarks, 1973) har omtalt de mejsler, som er lavet af fragmenterede dolke).
8. Smaløksen, fig. 8, opbevares på Nationalmuseet (A 15.812), hvortil den ved tandlæge Friis' mellemkomst er kommet fra antikvitethandelen. Den er 17,3 cm l, æb 3,0 cm, ni 2,7 × 1,5 cm, stt og stbr er henhv. 2,0 og 2,3 cm, begge ca. 8-9 cm fra nakken, smv 4°. Alle 4 sider er helslebne, æggen er opskærpet og ved denne ses en påbegyndt hulslibning. Efter de upålidelige fundoplysninger skal stykket være fundet i en grav i en høj. Graven var 3 × 3 alen for oven, 3 alen lang og 1¼ alen bred for neden. På bunden lå to ravskiver ved siden af hinanden på tværs af kisten, ca. 1 alen fra hovedenden, mens smaløksen lå 1¼ alen længere ned mod fodenden.
9. En oversigt er givet i fundlisten.
10. Fundet opbevares på Historiska Museet i Lund (nr. 23.072, a-d). Det er fremkommet på Høgs præstegårds mark i Høg sogn, ikke langt fra Kjävlingåen og kun nogle få hundrede meter fra Högsmölle-jættestuen. Det består af 1) En firsidet alsidig sleben, buttet retmejsel med spor af brug ved æggen. Den har hvælvede bred- og smalsider. 25,9 cm l, æb 2,2 cm, stt 2,3/13,3 (2,0) cm, stbr 2,5/14,0 cm. - 2) En firsidet usleben buttet retmejsel. 19,0 cm l, æb 1,4 cm, ni 1,4 × 1,4 cm, stt 2,3/9,0 cm, 160 gr. - 3) En firsidet, buttet retmejsel med sammenhængende slibning på bredsidernes ægdæl og pletvis slibning op mod nakken. Tillige slibning på smalsidernes æghjørner. 17,2 cm l, æb 1,2 cm, ni 1,8 × 1,7 cm, stt 2,1/8,1 cm. - 4) En sleben, firsidet buttet retmejsel. Æggen er repareret og skærpet og viser brugsspor. 14,5 cm l, æb 1,5 cm, ni 2,0 × 1,6 cm, stt 2,0/7,8 cm stbr 1,9/8,0 cm, 120 gr.
11. P. V. Glob, Aarbøger for nordisk Oldkyndighed og Historie, 1944. - C. J. Becker, samme tidsskrift 1947 og Acta Archaeologica, 1954. - J. Brøndsted, Danmarks Oldtid I, Kbh. 1957.

Fundliste

1. Høsegård, Kongens Tisted sg (NM A 23.794-95). To tykke retmejsler, fundet sammen.
2. Skivum Mark, Skivum sg (FHM 5272). 3 slebne og 1 usleben buttet retmejsel. Depotfund.
3. Holsted, Holsted sg (FHM 5769). 2 uslebne buttede retmejsler. Samlet fund.
4. Halk, Halk sg (HAM 1765-69). 5 slebne buttede retmejsler. F. sammen under en stor sten. Litt.: K. Ebbesen, Nordslesvigské Museer 1979.
5. Linnedskov, Højrup sg (KS 4303). 3 slebne mejsler (buttede type?) samt en groft tildannet mejselplanke. F. ca. 1,5 m dybt i en mose.
6. Kiel-Gaarden, Stadt Kiel (KS 12.552). 2 slebne, buttede retmejsler og en sleben, tyndbladet mejsel. Fundet sammen i moset område.
7. Beckerwitz, Kr. Wismar (Museet i Schwerin, nr. 57/46). 5 tykke retmejsler, de 4 uslebne, den femte sleben. F. sammen på vådbund ved Østersøkysten. Litt.: E. Schuldt, Ausgrabungen und Funde, 1958 og samme, Technik der Steinzeit, 1963.
8. Å Højrup, Brenderup sg (FSM B 1413-17) se ovenfor.
9. Tving Mose, Ejby sg (FSM 7553-55). 2 benmejsler og en tosided flintmejsel, sekundært tildannet af en fragm. dolkstav. F. ca. 2 m under overfladen, antagelig sammen. Der skal også have været lerkar. Litt.: C. J. Becker, Acta Archaeologica, 1962.
10. Ferreslev, Rolsted sg (FSM 7688-89). En tyk og en buttet retmejsel, begge slebne og med brugsspor. De er pløjet op sammen på tidligere skovareal.
11. Risinge Mose, Flødstrup sg (NM A 6055). 6 benmejsler. F. sammen i mosen. Litt.: S. Müller, Aarbøger for nordisk Oldkyndighed og Historie, 1886, og C. J. Becker, Acta Archaeologica, 1962.
12. Ronninge Mose, Rønninge sg (FSM CM 66). 2 slebne, brugte, tykke retmejsler. Mosefund. - Der er tvivl om mejslernes identifikation, men et mejseldepotfund fra stedet er sikkert.
13. Gamle Tørveld, Broholm, Gudme sg (Broholmsamlingen, u. nr.). 2 totalslebne, buttede hulmejsler med ens patina. Litt.: N. F. B. Sehested, Oldtidsminder fra Egnen omkring Broholm, 1878.
14. Nærheden af Svendborg (NM A 16.334-35). 2 slebne, buttede retmejsler. F. sammen.
15. Bodals Mose, Stenlille sg (sb 25, NM A 39.218). 1 benmejsel. F. sammen med tre lignende i en mose.
16. Bjerregård, Sdr. Kirkeby sg (NM A 8057-59). 3 buttede retmejsler, alle slebne, men kun på ægpartiet. F. sammen ved pløjning.
17. Falster. 2 slebne og en usleben buttet retmejsel. F. sammen ved gravning på Falster.
18. Høgs Præstegård, Høg sg (LUHM 23.072; a-d) se ovenfor.
19. Vämmerlöf nr. 7, Skytt h:d (LUHM 19.418: a-c). 3 alsidigt slebne, buttede retmejsler. F. sammen ved grøftegravning.
20. Vemmesdyng, Skytt h:d (LUHM 19.489: a-c). 3 meget små mejsler, den ene sandsynligvis en genbrugsmejsel. F. sammen ved grøftegravning.

Index

1. Introduction
2. Theoretical background
3. Methodology
4. Results
5. Discussion
6. Conclusion
7. References
8. Appendix
9. Bibliography
10. Glossary
11. Acknowledgements
12. Author's address
13. Contact information
14. Correspondence
15. Additional information
16. Supplementary materials
17. Funding sources
18. Conflicts of interest
19. Declaration of interest
20. Ethics approval
21. Data availability
22. Open Access
23. Copyright
24. Reprints and permissions
25. Contact the publisher
26. Contact the author
27. Contact the editor
28. Contact the journal
29. Contact the society
30. Contact the association
31. Contact the conference
32. Contact the committee
33. Contact the board
34. Contact the council
35. Contact the committee
36. Contact the board
37. Contact the council
38. Contact the committee
39. Contact the board
40. Contact the council
41. Contact the committee
42. Contact the board
43. Contact the council
44. Contact the committee
45. Contact the board
46. Contact the council
47. Contact the committee
48. Contact the board
49. Contact the council
50. Contact the committee
51. Contact the board
52. Contact the council
53. Contact the committee
54. Contact the board
55. Contact the council
56. Contact the committee
57. Contact the board
58. Contact the council
59. Contact the committee
60. Contact the board
61. Contact the council
62. Contact the committee
63. Contact the board
64. Contact the council
65. Contact the committee
66. Contact the board
67. Contact the council
68. Contact the committee
69. Contact the board
70. Contact the council
71. Contact the committee
72. Contact the board
73. Contact the council
74. Contact the committee
75. Contact the board
76. Contact the council
77. Contact the committee
78. Contact the board
79. Contact the council
80. Contact the committee
81. Contact the board
82. Contact the council
83. Contact the committee
84. Contact the board
85. Contact the council
86. Contact the committee
87. Contact the board
88. Contact the council
89. Contact the committee
90. Contact the board
91. Contact the council
92. Contact the committee
93. Contact the board
94. Contact the council
95. Contact the committee
96. Contact the board
97. Contact the council
98. Contact the committee
99. Contact the board
100. Contact the council
101. Contact the committee
102. Contact the board
103. Contact the council
104. Contact the committee
105. Contact the board
106. Contact the council
107. Contact the committee
108. Contact the board
109. Contact the council
110. Contact the committee
111. Contact the board
112. Contact the council
113. Contact the committee
114. Contact the board
115. Contact the council
116. Contact the committee
117. Contact the board
118. Contact the council
119. Contact the committee
120. Contact the board
121. Contact the council
122. Contact the committee
123. Contact the board
124. Contact the council
125. Contact the committee
126. Contact the board
127. Contact the council
128. Contact the committee
129. Contact the board
130. Contact the council
131. Contact the committee
132. Contact the board
133. Contact the council
134. Contact the committee
135. Contact the board
136. Contact the council
137. Contact the committee
138. Contact the board
139. Contact the council
140. Contact the committee
141. Contact the board
142. Contact the council
143. Contact the committee
144. Contact the board
145. Contact the council
146. Contact the committee
147. Contact the board
148. Contact the council
149. Contact the committee
150. Contact the board
151. Contact the council
152. Contact the committee
153. Contact the board
154. Contact the council
155. Contact the committee
156. Contact the board
157. Contact the council
158. Contact the committee
159. Contact the board
160. Contact the council
161. Contact the committee
162. Contact the board
163. Contact the council
164. Contact the committee
165. Contact the board
166. Contact the council
167. Contact the committee
168. Contact the board
169. Contact the council
170. Contact the committee
171. Contact the board
172. Contact the council
173. Contact the committee
174. Contact the board
175. Contact the council
176. Contact the committee
177. Contact the board
178. Contact the council
179. Contact the committee
180. Contact the board
181. Contact the council
182. Contact the committee
183. Contact the board
184. Contact the council
185. Contact the committee
186. Contact the board
187. Contact the council
188. Contact the committee
189. Contact the board
190. Contact the council
191. Contact the committee
192. Contact the board
193. Contact the council
194. Contact the committee
195. Contact the board
196. Contact the council
197. Contact the committee
198. Contact the board
199. Contact the council
200. Contact the committee

Harja's gravelejr

Træk fra det praktiske lejrliv

Af Helen Smedsgård

Ideen med en udgravningslejr havde før spøgt i »Harja«s bestyrelse, men af en eller anden grund blev det kun ved det, indtil der var kommet nogle »nye koste«, og man siger jo, at de fejer bedst. Det skulle nu vise sig, at de først fejede efter en noget svag start.

Hvordan det gik til, at vi fik et sted at udgrave i sommeren 1976, ved jeg ikke så meget om, det er jo også den arkæologiske side af sagen, og det er ikke det, jeg skal tage mig af i denne omgang, men vi skulle i alt fald ned på »Hindsgaul«s jord.

Tre af os i »Harja«s bestyrelse var fyr og flamme, og der blev gået så meget op i det arkæologiske, at vi faktisk tabte det lejrmæssige på gulvet. Ja, det kunne såmænd dårlig

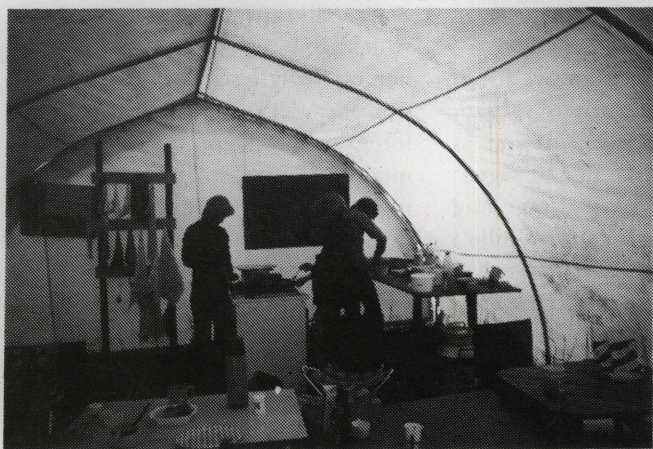
kaldes en lejr, for nogle boede på den nærmeste campingplads, andre kørte frem og tilbage hver dag. Vi på stedet boede dels i grøftekanten i campingvogn og dels oppe ved udgravningen i telte, hvoraf det ene en dag med kraftig blæst vendte alle fire ben i vejret og alle deltagere for hen og hængte sig fast i teltdugen til stor fornøjelse for »Morgenposten«s fotograf, som netop var ude sammen med en journalist og se dette fænomen, som vi jo var, da ingen før havde prøvet med en udgravningslejr. - Den eneste »komfort« vi havde var et »skur-das« i skovkanten, som var genbo til skurvognene, men der blev hverken brugt vand eller toiletvæske, så det med komforten var til at overse. Nej, den lejr var bestemt ingen

succes, men, ih, hvor vi lærte meget af fiaskoen.

Sommeren 1977 skulle vi ned til en ældre stenalderplads ved »Arreskov« sø og nu blev alle sejl sat til, for at gøre skaden fra året før god igen. Museet sørgede for skurvogn, og vi lånte det store udgravningstelt til at lave mad og spise i. »Harja« lejede et gammelt gaskomfur, et arvet køkkengrej stod til rådighed og folk kom med egne campingborde og -stole, så vores spiseplads var ikke to steder lige høj. Mærkeligt at vi ikke væltede mere ned i sandet end vi gjorde.

A pro-pos: sandet. Det havde vi overalt i gryder, pottes og pander, for stedet vi var på var lige så let »jord« som i Vestjylland, og der var kun nogle få bygstrå til at holde lidt sammen på det, hvilket jo også indedar, at vi havde sand i soveposer, toiletgrej og alle andre steder, men pionerånden var overmåde stærk, så vi

tog det hele med højt humør. Vi lavede en turnustjeneste, så de forskellige gøremål blev fordelt og skiftet rundt, så alle fik en tjans hvert sted. Køkkenholdet måtte af praktiske grunde bestå af mindst én erfaren køkkenskriver og én med bil, så vi kunne komme til Vester Hæsinge og købe ind. Morgenmad og frokost skulle folk selv klare, og når man i tide lagde en huskeseddel i spiseteltet købte køkkenholdet ind for os alle. En madplan endda med opskrifter var også lavet, og på et plan, hvor alle kunne være med både med hensyn til tilberedningen og rent økonomisk. Vi havde også et »vandhold«. De havde til opgave at hente vand i fire lånte mælkejunger på en ligeledes lånt mælkevogn. Påfyldningen foregik oppe på landevejen ved en brandhane. Den første gang man drejede op for hanen med en stor svensknøgle, fik omdrejningen for

Mesterkokkene.

meget, så der stod en stiv vandret stråle helt over i den anden vejgrøft. Vi har forresten også prøvet, flere af os, at tippe med vognen, så mælkejungerne faldt af. Årsagen var, at vi fyldte de bageste spande først, så -ja, det kan jo enhver tænke sig til, men altså ikke, når man står midt i processen. Vi havde en balje og 5 store spande stående i solen, så var det lunt til at vaske sig i, når vi sandede og støvede holdt fyraften. Her var komfort, for vi havde lavet en vaskaplads og så gar to badekabiner af en nabobondes gamle høstativer med påsømmet sort svær plastik. En vandkande til hver kabine var der også. Vi startede med at binde den op og så trække i en snor, men det viste sig ikke at kunne praktiseres, for det var lidt af en præstation at få 10 liter vand op i over hovedhøjde, så man gik ind parvis og skyllede hinanden efter behov, det gik meget bedre. Nu vi er ved komforten, så havde vi skam det, man kalder tørkloset, men helt så tørt var det nu ikke, for det blev passet patentligt med både toiletvæske og vand, så selv de sarteste næser kunne være det bekendt, dog var der ikke ligefrem jubel den dag, man var på WC-renseholdet. - Selve pladsens placering i naturen kunne ikke være bedre. Der var både læ og sol, så nu ikke bare lignede vi en lejr, men var det sandelig også, så nu var vi arrangører ikke til at købe for 5 øre, for dette var lige det, vi havde drømt om. Men det skulle blive bedre endnu, for næste

Spisning på forskellige niveauer.

sommer, 1978, hvor vi igen var ved Arreskov sø, havde museet lavet gulvsektioner til os af de gamle gulvbrædder fra Jomfruklosteret, og lange borde på bukke var der, samt lånte stole, også museets. »Harja« havde nu købt komfuret, det havde jo bestået sin prøve, og vi havde fået penge af nogle kommuner, så vi fik os et køkkentelt, hvor der også var gulv i, så nu var det slut med at lege ørkensheiker, i alt fald i forbindelse med måltiderne. Erfaringerne fra året før var jo gode, så systemet vi kørte på var det samme - og er forresten stadig, selvom vi retter det til, til det sted vi er på et givet tidspunkt.

I somrene 1979 og 1980 var vi på en bronzealderboplads ved »Ene-mærke«, og var lejrpladsen god ved Arreskov sø, så var den bestemt ikke ringere her. En dejlig græsmark lige ned til en skov og med udsigt over Helnæs bugten til Agernæs og Helnæs: Lutter idyl, som desværre blev ødelagt af dårligt vejr, især i 1980. Dette år lavede museet ellers en meget flot badekabine til os, så det var en skam den ikke blev rigtigt udnyttet. Der var dog nogle dage så gode i vejret, at vi var i stranden, men ellers brugte vi de dejlige omgivelser til at gå tur i om aftenen. Lars og Inger, som var vores værtspar, kendte jo egnen ud og ind, så de viste os rundt de skønneste steder, som vi aldrig ville have fundet på egen hånd.

I år, 1981, var det nær gået galt for os, for museet havde ikke råd til en leder til os, men Niels Andersen fra »Moesgård« manglede mand-

skab, så vi håbede og ventede på, at han skulle få så mange penge til sin rådighed, at han kunne have en mand til at være hos os og til skurvogn m. m., men det gik ikke, og vores mod sank helt ned i skoene. Just som det så allersortest ud, kom Anders Jæger i forbindelse med vikingeksperten Hans Jørgen Madsen, i daglig tale kaldet »Mads«, og han havde et projekt, sig selv som leder, men ingen mandskab og heller ingen penge, for projektet »Høje Stene«, en samling ødelagte skibssætninger på Avernakø, var jo ikke truet i almindelig forstand. En, to, tre kom der en aftale i stand i sidste øjeblik, hvilket gav os en masse problemer med at finde nogle mennesker, der ikke allerede havde disponeret over deres ferie. En skrivelse i »Fynboer og Arkæologi« gav ikke til en tre-ugers udgravning. En direkte hændelse til »Harja«s medlemmer gav én indmel-

Natrenovationen.

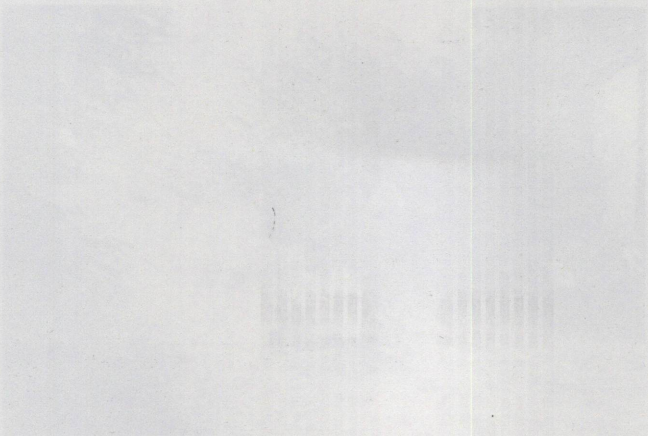

Vandvognen.

delse, så måtte vi prøve uden for foreningen gennem et par aviser (i den avisløse tid!) - og det gav pote. Folk, som gerne ville prøve, men som ikke havde set mulighed i at kunne komme til at være aktiv amatørarkæolog, henvendte sig mere eller mindre betænkelige. Men efter en forklaring på at der ingen forudsætninger kræves ud over lyst og mod, var indmeldingen i orden, så vi nåede at blive 29, og da nogle blev i mere end en uge, kørte det fint. Igen havde vi meget smukke omgivelser til vores lejr, men de så ikke så godt ud, da vi kom ned og skulle rejse lejren, for der var kun en stribe jord, hvor de store og senere de små telte kunne stå, resten af græsmarken stod under vand efter al den megen regn. Vejr-guderne var imidlertid os gunstige, så man næsten kunne sige, at sommeren 1981 varede i den tid, vi havde lejr. Nå, der var da heldigvis et par uger mere, der var gode, og regn

slap vi nu heller ikke for i 2. og 3. uge på lejren.

Denne, indtil skrivende stund, sidste lejr var jo lidt speciel, da vi skulle have hele vores store udstyr sejlede og kørende til stedet, og til daglig tænke mindst to dage frem, når vi skulle bestille madvarer til så mange, men efter hvad jeg har erfaret af deltagere fra hele perioden, har vi vist ikke sat Brugsens personale alt for mange grå hår i hovedet, så hvis »Mads« en anden gang kalder på os, dog helst lidt før, skal vi nok med glæde springe til igen. Nu er vi kun spændt på at se, hvem og hvad der venter os i de kommende år, for som det nu går, ville vi meget nødig undvære vores udgravningslejre i fremtiden, og det er der mange deltagere, der heller nødig vil. Det kan man se af alle de gengangere, der er år for år, så vi håber meget, at vi ses igen ved andre spændende opgaver.

The image is a very faint, low-contrast scan of a document page. It appears to be a technical drawing or a photograph of a grid, but the details are completely illegible due to the quality of the scan. The grid consists of vertical and horizontal lines forming a rectangular pattern. The text on the page is also illegible and appears to be a mix of English and possibly another language, but it cannot be transcribed accurately. The overall appearance is that of a heavily degraded or low-quality scan of a technical or scientific document.

Udgravningen af Høje Stene 1981

med specielt henblik på skeletfundet

Ole Jørgen Nørgaard

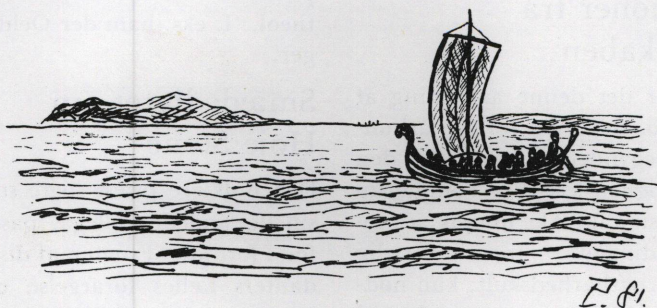
Tegn.: *Preben Fløjstrup Esborn*

En amatørs observationer og overvejelser -
før specialisternes undersøgelser

Høje Stene rejses

For omkring 1000 år siden rejste ukendte vikinger sten på vestsiden af den lille ø Korshavn i De sydfynske Øhav for at kommende slægter skulle mindes noget eller nogen. Efter vikingetidens skik ville de så at sige give nogen udødeligt ry og dermed

del i selve udødeligheden. Søfarende fremmede skulle i al fremtid spørge, hvem der havde rejst disse høje, smukke sten og hvem eller hvad de stod over og stedkendte skulle svare, at de stor over den eller den, der havde gjort det og det og nu var død og gravsat derude under stenene i stavnen af øen.

*Se, derude knejser sig de »Høje Stene« - thi hviled her vor æt alene.
Rejsen til Valhalla er begyndt - uden sværd og uden pynt,
til evig tid at vise vej. - Høje Stene fortælle dig,
at her under hviled en høvdingmand - som levede sit liv på det store vand.
Men ak og ve - hvad får vi at se,
i dag ingen stene vort øje ser - derude på det flade mer!
Rejsen til Valhalla er endt - i det herrens år nittenhundredottient.*

Et fredhelligt sted?

Hele middelalderen igennem stod de høje stene på strandengene på den forblæste revodde med drejet, der rakte vestpå til nabooen. »Høje Ste-ne« var efterhånden blevet stedets navn. Det ry, de skulle have bragt videre, var forlængst glemt og dødt. Alligevel levede åbenbart en vis veneration eller respekt for stenene. De fik i hvert fald lov til at stå uforstyrret i århundreder, skønt de må have været i vejen under pløjningen, når man forsøgte at opdyrke den magre strandjord, hvilket man vitterlig gjorde flere gange (10). Muligvis lå der også i lokalitetens navn Høje Ste-ne, Højestene eller måske som andre steder Højstene (5. p 115) en underforstået erkendelse eller accept af noget sakralt.

Traditioner fra hedenskaben

Måske var det denne antydning af hedenskab, der i det forrige århundredes begyndelse foragede den stedlige sognepræst, hr. Tommerup (1), der i sit kald ikke undgik at møde en rudimentær, men utvetydig hedensk frugtbarhedskult, kun nødtørftigt forklædt som pinsefest, i form af festlighederne omkring øens majstænger (2). Majstangen var dog for populær til, at der kunne rokkes ved den, men de høje stene hørte til i periferien af hedenskaben og festlighederne. Der var såvidt vides slet ingen festivas knyttet til dem i det hele

taget og de havde derfor ikke samme popularitet som majstangen.

Præsten, der ikke kunne lide oldgranskere

Desuden brød materialisten hr. Tommerup sig slet ikke om de nye, romantiske strømninger, der ligefrem sværmede for følelser, for naturen, fortiden, ja selv for hedenskab. Hvad kunne dette ikke føre til?

Nej, lærdom skulle der til, og nyttig skulle den være, og fortiden var bestemt ikke til megen nytte i det praktiske, hverken for landbruget eller for fiskeriet. Tværtimod var der både noget grinagtigt og irriterende over de dér mennesker, der gik rundt ovre i København og blev berømte på at skrive digte om naturen og fortiden og alt det der, ja ligefrem blev professor ved det uden at være dr. theol., f. eks. ham der Oehlenschläger.

Smædedigtet om Høje Stene

Den nidkære præst søgte støtte hos sin ligesindede kollega, pastor Barfod i Jordløse. Frugten af disse to pedanters fælles forargelse udkom i form af et satirisk digt om romantikken og oldgranskerne i almindelighed og Høje Stene i særdeleshed. Digtet blev første gang trykt i Tommerups topografi over Drejø sogn i 1825 (1) og har siden optrådt i enhver beskrivelse af øerne deromkring, også i pastor Fabricius' topo-

grafi over Drejø i 1882 (3), hvor det findes in toto i forbindelse med omtalen af en stensætning der.

Stilistisk er digtet ikke dårligt - desværre - men hvad indholdet angår, er undertegnede enig med Achton Friis, der karakteriserede det som »- i enhver henseende ganske idiotisk«. For egen regning vil jeg tilføje, at det oser af intolerance og for tidlig født skadefryd. For ikke at øge dets Herostratiske berømmelse, vil jeg ikke citere det igen, men blot sige, at det slutter med at postulere, at Høje Stene blev rejst for, at øens skabede heste kunne klø sig rene.

- og undskyldningen for det

Avernakøs (og dermed Korshavns) forrige præst gør forøvrigt i sine aldeles udmærkede »Lokalhistoriske Blade« (6) et behersket og kollegialt forsøg på at rensvaske sine to embedsbrødre, men alene det, at han finder en sådan rensvask nødvendig, viser jo, at også han må have følt den påkrævet.

Nationalmuseet ser på Høje Stene

Det var ikke forbi med, at Høje Stene, og dermed øens befolkning, var blevet gjort til grin af de kirkelige autoriteter, der burde have vidst bedre, og efter hvad pastor Raven skriver også gjorde det og som i hvert fald burde have holdt sig for gode til noget sådant. I 1885 sendte natio-

nalmuseet en mand til øen for at registrere de mindesmærker, der kunne være der. Formentlig er han blevet så forhærdet i den massakre på fortidsminder, der dengang fandt sted, at et mindesmærke mere eller mindre ikke har betydet det helt store for ham. Han lavede en tegning af Høje Stene, men antog stensætningen for at være af nyere tid. Ud fra hans optegnelser blev stensætningen karakteriseret som »- ikke bevaringsværdig«. Tegningen har imidlertid så lidt lighed med Achton Friis skitser, at man fristes til at nære en stille tvivl om, hvorvidt tegneren virkelig har povet sig ud på den dengang meget besværlige sørejse og tegnet stenene på stedet eller han har siddet i en hyggelig krostue på fastlandet og spurgt fiskerne ud.

- og kunstneren

I 1921 rejste maleren, tegneren og forfatteren Achton Friis rundt til øerne omkring Fyn for at samle stof til en slags kunstnerisk topografi af øerne. Da han kom til Korshavn, var ulykken allerede i fuld gang. Stenene var for størstedelens vedkommende blevet sprængt året i forvejen i den hensigt at bruge dem til forstærkning af drejet, hvortil øboerne altså stod og manglede sten. Forstærkningsarbejdet var imidlertid blevet udsat og de sprængte sten lå stadig, hvor de havde stået. Achton Friis havde da lejlighed til at tegne og opmåle stedet, hvad han også gjorde. Det var sidste gang, stenene blev set

og forevigt - man fristes til at sige i levende live.

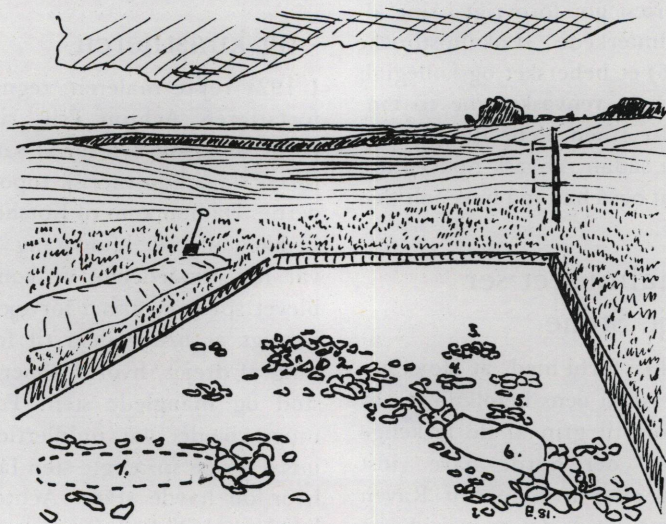
En parallel til Høje Stene?

Achton Friis gør sig forøvrigt i sin tekst om Høje Stene skyldig i en fejl. Formentlig ført på vildspor af det tidligere nævnte idiotiske digt om Høje Stene, som pastor Fabricius har taget med i sin bog om nabøen Drejø fra 1882 antager han, at denstensætning, som Fabricius omtaler, er Høje Stene på Korshavn. Det er imidlertid forkert. Fabricius' stensætning ligger virkelig, ganske som han skriver (3), nordvest for drejet, men på Drejø. Desværre har den, udover sin beliggenhed ved et drej,

også det til fælles med Høje Stene, at den har lidt svær overlast.

Høje Stenes endeligt

Hverken udgivelsen 1926-28 af Achton Friis' bog med tegninger over stedet eller udgivelsen af værket »Danmarks Kæmpesten« 1 1932 (5) foranledigede museumsmyndighederne til en nyvurdering af anlægget. Der synes heller ikke at have været noget respons på forfatteren Oluf Andersens forslag i »Fynsk Hjemstavn« i 1928 om at restaurere det, der dengang var bevaret af Høje Stene (7). Man kan under disse omstændigheder næppe bebrejde beboerne, at de, da behovet for sten til drejet, forbindelsen mellem de to øer, blev på-

1. Grav. 2. Brandgrav. 3. Brandgrav. 4. Kæbe af (hest)? 5. Kæbe af (får, gris eller hund)? 6. Den store sten.

trængende, tog af de sten, der stod lige ved. De tog de høje stene og brugte dem til at sikre den livsvigtige vej fra den ene ø til den anden og de handlede i fuld overensstemmelse med alle myndigheder.

De sidste sten blev taget op i 50-erne (10).

Hermed kunne fortællingen om Høje Stene være slut.

Udgravningen af Høje Stene

En lang række af tilfældigheder, som ikke kan interessere i denne forbindelse, førte imidlertid til, at Høje Stene i sommeren 1981 blev udgravet af amatørarkæologer fra »Harja« under ledelse af vikingespecialisten Hans Jørgen Madsen fra Mosgaard.

Et rekonstruktionsforsøg

Formålet med udgravningen var egentlig at forsøge at finde de mindre sten, man i sin tid formentlig havde sat ned ved foden af de store for at stive disse af eller for at give dem den rette hældning. Hvis man fandt sådanne »fodsten« kunne man ligefrem, som det blev foreslået af Olug Andersen i 1928, rekonstruere stensætningerne eller i hvert fald få et indtryk af, hvordan disse havde set ud.

- det slog fejl

Udgravningerne gav imidlertid kun et såre beskedent udbytte i den ret-

ning, idet der kun blev fundet én sikker »fod« og et pat tvivlsomme, foruden de aftryk, der i forvejen var i jordoverfladen. Disse spredte spor kunne ikke mere, selv med den bedste vilje, sættes sammen til en stensætning, endsigte til en skibssætning eller to, som man kan se det på Achton Friis' tegning.

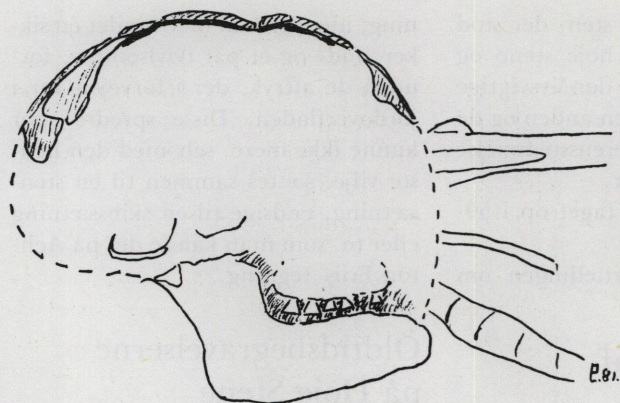
Oldtidsbegravelserne på Høje Stene brændgrave

Derimod fandt man ca. 10 m nord for vejen og ca. ½ m under grønsværen to aflange dynger af barneho vedstore sten, en større og en mindre, ca. 1 × 2 og 1 × 3 m. Den store dyngede, der var orienteret nogenlunde NNØ-SSV, viste sig at dække over flere formodede begravelser, idet man nemlig under stenene fandt to-

Dolke- eller spydspids fundet kilet ind imellem dækstenene til graven. Kan være brugt som ildstål? (at frembringe ild).

Korshavn '81.

*Kraniet,
delvis defekt,
kæb og tandsæt
næsten intakt.
Korshavn '81.*

tre steder, hvor aske og brændte knogler syntes sat ned i et cylindrisk hul af form som en stor lagkage og herefter dækket med sten, en enkelt med én stor, flad sten. Der var intet keramik i eller umiddelbart ved gravene eller andet, der kunne tjene til at datere disse. (I overfladen omkring gravene fandtes et eneste lille skår, som amatørerne er stemt for at henføre til Romersk Jernalder samt et stykke af en flintedolk).

Den mindre stendynge, der lå i en vinkel ca. 100° med den første, ca. 1½ m fra dennes vestende og nogenlunde i retning NV viste sig at dække over et skelet. Dette var udgravningens mest interessante fund og skal derfor omtales nærmere.

Skelettet

Da skelettet var afdækket, fandt man det liggende på ryggen med hovedet bøjet ned, så hagen hvilede på venstre skulder. Armene var

strakt ned langs siden. Venstre ben var lidt bøjet i knæ og hofte, således at venstre knæ lå lidt ud til siden. Højre ben var strakt. Det umiddelbare indtryk af skelettet var, at det havde tilhørt et velvoksnet, muskuløst individ. Et første indtryk af asymmetri af overarmsknoglerne, således at højre var kraftigere og længere end venstre, kunne senere bekræftes ved målinger. Højre overarmsknogle viste sig da at være ca. 1 cm længere end venstre.

Ejendommelige var også mandens tænder. Højre over- og underkæbe var synlig og havde alle tænder i behold. Visdomstanden i højre underkæbe var ikke brudt frem og i hvert fald i marken sås heller ikke visdomstand i højre overkæbe. Tændernes tyggeflader var slidt helt plane, idet de sædvanlige tyggeknuder var slidt væk, men der var ingen huller ned i tyggefladerne. Tænderne havde lidt tandsten, men viste intet tegn på caries.

Køn

Bækkenet, den del af skelettet, der mest sikkert kunne have vist, om det drejede sig om en mand eller en kvinde, var helt knust og ingen målinger i marken lod sig gøre her. Kønsbestemmelsen, eller rettere antagelsen af, at personen har været en mand, hviler derfor på underkæbens form og det generelle indtryk af skelettet, om end andre ting kan støtte, men ikke bevise antagelsen (f. eks. personens højde, som blev målt til ca. 175 cm på de tørre knogler, den kraftige højre arm og det, at underansigtets knogler virkede forholdsvis kraftigere end hjerneskallens) (7).

Alder

Personens alder lader sig kun i nogen grad bestemme. Dette, at vedkommende mangler visdomstænder kunne friste til at antage, han er under ca. 25 år, hvor sådanne er brudt frem. Det er imidlertid ikke alle, der får visdomstænder, om end dette (at få visdomstænder) er en egenskab, der er i regression og derfor var en anelse mere almindelig for 1000 år siden end det er nu. Tænderne må have været i brug en årrække for at blive så slidte, som de var. Går man ud fra, at vor ven her har slidt sine tænder særlig kraftigt ved at spise mel, der var malet på en stenkværn og derfor indeholdt rigeligt med stennel, vil det nok være rimeligt at anslå hans alder til 30-35 år. Dertil kommer en vis usikkerhed ved, at

han formentlig også, som det tidligere var almindeligt, har brugt tænderne som redskab. Hører han mod forventning til dem, der f. eks. har garvet skind med tænderne, kan han måske være under de 25.

Dødsårsagen

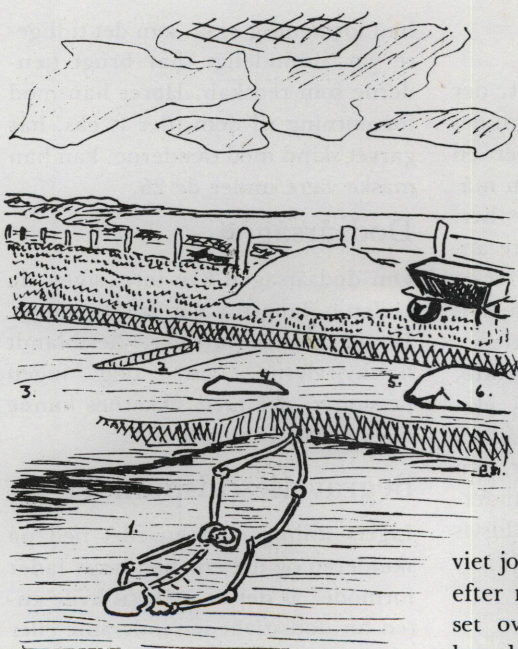
Om dødsårsagen kan intet siges, da skelettet langt fra var fuldstændigt. De resterende knogler, heriblandt halshvirvlerne, viste dog ingen læssioner, der med sikkerhed kunne siges påført i levende live.

Begravelsestidspunktet

Ligets stilling med hovedet ned på skulderen og det ene ben bøjet lader formode, at det er stedt til hvile enten før dødsstivheden indtrådte eller efter at denne var forsvundet igen, altså enten indenfor de første 3-4 timer efter døden eller mindst ét døgn efter denne(8).

Begravelsesmåden

Begravelsesmåden kan forekomme hårdhændet. Formentlig liggende på jorden er liget blevet dækket af sten. Dog har man muligvis lagt noget (sand?) under hovedet for at lade dette falde ned mod skulderen. (Den formentlig også på stedet praktiserende ligbrænding på åbent bål har dog næppe heller været for sarte nutidsmennesker). Om liget har ligget i en kiste, er ikke til at sige. I påkommende tilfælde har den næppe været større, end at personen lige har kunnet ligge i den.

1. Graven. 2. Brandgrav.
3. Brandgrav. 4. Kæbe af (hest)?
5. Kæbe af (får, gris eller hund)?
6. Den store sten.

Forsøg på at tidsfæste skelettet

I eller ved graven var ingen gravgaver og intet keramik eller andet, der kunne tjene til at tidsfæste denne. Et par meter syd for graven og i niveau med denne fandtes et par ubrændte større knogler, formentlig underkæben af en hest og af et mindre husdyr samt endnu en uidentificeret større knogle.

At manden ikke er fra vor tid, viser hans nedslidte tænder. Også de smuldrende knogler vidner om utallige år i jorden.

At personen ikke er middelaldermenneske antydes ved, at han er begravet alene og udenfor kirkelig ind-

viet jord. Desuden er hans arme ikke efter middelalderens sædvane krydset over brystet, evt. med foldede hænder, men lagt ned langs siden (9). De formentlig til graven hørende større knogler antyder også et gravmåltid, der er fremmed for middelalderen.

For middelalderen tyder i nogen grad asymmetrien mellem overarmene. Netop ved middelalderskeletter skulle denne ejendommelighed være mest almindelig, om end den kan forekomme i alle tidsaldre. Denne højre-arms-overvægt vidner om, at manden har udøvet en kraftig aktivitet med højre arm (eller været inaktiv med venstre - f. eks. p. g. a. invaliditet af denne). Sandsynligheden taler dog for, at han ikke har været købmand eller skriver. Smed eller krigser er langt mere nærliggende muligheder.

Viking, vender eller stenalder?

Da vor mand er fundet i et formodet vikingetidsanlæg, vil vi også indtil videre formode, han var viking, om end dette langt fra er bevist. Der kan stadig være tale om både en stenalderbegravelse og en nødbegravelse af f. eks. en fjendtlig strandvasker fra en af krigene i middelalderen.

Smædedigtet er gjort til skamme

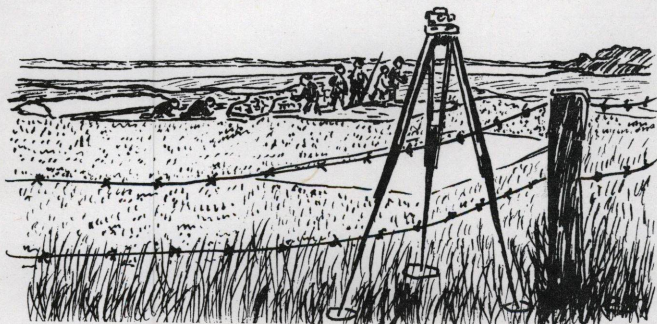
Det er dog nu helt sikkert bevist, at Høje Stene virkelig har været en begravelsesplads i fortiden. Pastor Barfods smædedigt, der næppe er uden skyld i Høje Stenes kranke skæbne, er hermed gjort grundig til skamme.

Høje Stene giver endnu en hemmelighed fra sig

Efter at have boet og gravet ved Høje Stene en 14 dages tid, begyndte det at undre, at stedet syntes blottet for den udstråling, denne fornemmelse af grandositet, men ofte møder ved

oldtidens begravelsespladser. En væsentlig årsag hertil er jo det indlysende, at de store stene selv mangler. En aften på vej hjem med færgen til Fåborg så vi imidlertid vor kommunale skurvogn, der stod ude på Høje Stene 10-15 km væk som en tydelig klump i disen lige over horisonten derude. På samme måde må stenene i stille vejr have kunnet ses i miles omkreds, svævende lige over kimmningen. Det var altså virkelig ud over havet, stenes udstråling, deres magiske kraft eller om man vil, deres imponante fremtræden, var rettet ud mod de forbisejlende fremmede, der skulle fornemme den og spørge forundret, hvem og hvad disse store, smukke sten, der så ud til at svæve lige over vandet, stod over. Og manden under dem kunne hvile i tryk forvisning om, at det ville gå som Den Høje, enøjede engang havde sagt:

*Fæ dør
Frænde døde
Selv dør du til sidst
Eet ved du, som aldrig dør,
dommen om død mands dåd.*

LITTERATUR

1. Tommerup, Peder: Drejøs Sogns Beskrivelse og Historie, 1825.
2. N. Rasmussen Søkilde: Holstenhus og Nakkebølle med tilliggende Sogne og Øer, 1885.
3. Fabricius, A.: Drejø Sogns Beskrivelse og Historie. G. E. Gad, 1882.
4. Friis, Achton: De danskes Øer. Bind I, 2. udgave. Grafisk Forlag, 1962.
5. Schmidt, August F.: Danmarks Kæmpesten i folkeoverleveringen (sten 1081).
Det Schönbergske Forlag, 1932.
6. Raven, Frits: Lokalhistoriske blade. Ikke udgivet.
7. Andersen, Oluf: Fynsk Hjemstavn, 3. hæfte, marts 1928, p. 33.
8. Gormsen, Harald: Retsmedicin. FaDL's Forlag, 1967.
9. Holck, Per: Skjelettegravning. Universitetsforlaget, Oslo, 1970.
10. Jensen, Eigil: Ejer af lokaliteten Høje Stene. Personlig meddelelse.

Puffet

Af Eigil Nikolajsen

Tit kan det være nødvendigt med et lille puf for at komme igang med et eller andet arbejde. Det kender de fleste vel til, og selv er jeg ingen undtagelse.

I mit arbejde på Fyns Stiftsmuseum med de fynske amatørarkæologer har jeg gået og gjort mig forskellige tanker om dette samarbejde - om dets formål og muligheder.

Mine overvejelser er et produkt af påvirkninger forskellige steder fra: Fra min tid som amatørarkæolog og aktivt medlem af Harja, har jeg oplevet den glade amatørers smittende og uforbeholdende begejstring og senere, da jeg fik en stilling som assistent på museet, kom jeg nærmere på museumsfolkenes mere nøgterne, professionelle holdning.

Men jeg har aldrig fået taget mig sammen til at sammenfatte essensen af disse overvejelser - ihvertfald ikke på tryk. Dette kunne ellers klare mine egne begreber lidt og måske have en vis interesse for dette skrifts læsere.

Det var derfor lige på sin plads og meget velkomment, da Harjas redaktør udbad sig et indlæg fra min side. Lejligheden til at komme ud af start-hullet var der!

Når jeg i dag ser på amatørarkæologien, gør jeg det ud fra min plads her på museet. Dette udgangspunkt er logisk, da jeg er ansat af museet til

at varetage samarbejdet med de arkæologiinteresserede mennesker, der befolker vor ø.

Museets stilling kan tydeliggøres ved at nævne de fire hovedpunkter, som så godt som alle museer nævner, når nogen spørger om deres arbejds-mål. Nemlig:

Indsamling
Forskning
Bevaring
Formidling

Fra denne firkløver-model udgår et museums aktiviteter. Måske med en svingende vægtfordeling af og til og afhængig af, hvad type museum, der er tale om, men alle fire områder er så vitale for et museums eksistens, at det ville miste noget af sin troværdighed, hvis man amputerede et af firkløverens blade.

Specielt for det arkæologisk arbejdende museum i dagens Danmark er der en kraftig aktivitet på det indsamlingsmæssige område (registrering, kortlægning og nødudgravninger) forceret frem af bygningsaktiviteter, dybdepløjning osv. i en størrelsesorden, som i hvert fald museumsmanden ikke bryder sig om. For denne indsats trækker slemme veksler på de øvrige tre områder: konservatoren kan ikke nå at konservere strømmen af nye fund, forskeren har næppe stunder til at bearbejde de

indsamlede oplysninger endsig få draget konklusioner af dem, og formidlingen - dette så vigtige felt for museets omdømme i befolkningen - lider også under det skæve pres.

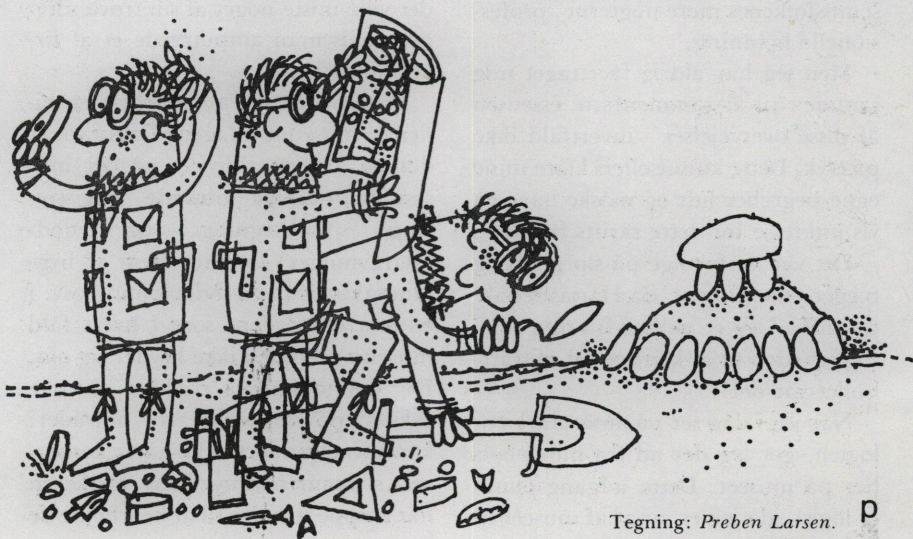
Skuden sejler noget skævt, men vi er heldigvis ikke begyndt at øse endnu! Og indsamlingspresset løjer vel af, så balancen kan blive genoprettet.

Det indledte samarbejde mellem amatørarkæologerne og Fyns Stiftsmuseum (udbygget fra 1977 med oprettelsen af en særlig assistentstilling til varetagelse af amatør-kontakten) er til dels udsprunget af dette indsamlings-pres, hvor man fra museets side har set en fordel i at inddrage de arkæologi-interesserede i et mere snævert samarbejde. Og interessen fra deres side har været stor - hjulpet god på vej af Harja.

Da samarbejdet - i hvert fald på

det fynske niveau - er en nyskabelse inden for dansk arkæologi, har de implicerede parter ikke haft andres erfaringer at bygge på, så vi har selv været nødt til at eksperimentere os frem. Og jeg føler, at denne eksperimenterende fase langt fra er overstået endnu. Vi står måske lige midt i den. Vi har gjort nogle erfaringer og vi begynder at fornemme i hvilken retning, der skal styres, men der råder stadigvæk nogen usikkerhed om mål og midler.

For at dykke lige ned i en af problemets kærner, så kan mange gode amatører ikke begribe museets tilsyneladende holdningsændring fra at involvere dem i udgravningsaktiviteter til nu at ønske dem engageret i arkæologisk kortlægningsarbejde. For arkæologiens mål må da være at få gravet noget ud, så det arkæologiske

Tegning: Preben Larsen.

P

kildemateriale kan sikres mod odelæggelse og være med til at øge vor viden om vor fælles fortid.

Man identificerer faktisk arkæologi med det at grave. Når man ser en arkæolog på en vittighedstegning eller i avisen, så er det jo netop med graveskeen i den ene hånd og et flot potteskår i den anden - lige pillet op af det hul, som arkæologen er ved at grave sig i fædrelandets muld.

Hertil er at sige, at det ikke er en holdningsændring fra museets side, man er vidne til, men en styrkelse af et gammelt synspunkt, som museets leder Henrik Thrane har forfægtet adskillige gange, når lejlighed bod sig. I noterne efter mit indlæg har jeg nævnt nogle steder, hvor holdningen klart er kommet til udtryk¹).

Hovedpunkterne er i korthed følgende:

1. Kortlægning af de arkæologiske spor er de fleste steder i landet tilfældig og mangelfuld. Men en del kan stadig spores og registreres ved systematisk markafsøgning, besøg hos lokalbefolkningen osv. Kortlægningssarbejdet er vigtigt af forskningsmæssige og planlægningsmæssige grunde.

2. Det er velegnet for lokale amatører, der kender deres område og er på pletten i rette øjeblik.

3. Det kræver ikke den store oplæring for at komme i gang. Det er ikke så ressourcekrævende (tid og penge) som udgravninger og derfor lettere at administrere for folk, der kun har deres fritid til at udføre arbejdet i.

Med hensyn til det arkæologiske

udgravningsarbejde skal det ikke opfattes på den måde, at vi vil råde amatører helt fra at udføre den slags undersøgelser, men man bør først gøre sig helt klart at engagement i den slags arbejde stiller forskellige krav, som kan være svære at honorere. For at blive udført forsvarligt - og det skal det - kræver det en ret omfattende teoretisk viden og teknisk kunnen hos sin udøver. Og det kræver tid, som måske var bedre anbragt ved overvågnings- og rekonstreringsarbejde.

Et argument imod disse forbehold går på, at museet da må være interesseret i at få reddet truede fortidsanlæg - det er der oven i købet en lov, der skal sikre.

Argumentet er også helt på sin plads, men her må man anlægge en prioriterende holdning. Det er utopi at tro på, at alt truet på Fyn kan reddes. Man kan kun klare en bid hist og en stump her, og disse bidder og stumper skal helst indsamles efter en vis plan, som tilsammen kan give nogle ordentlige oplysninger.

Det dur altså ikke rigtigt, at man minutiøst kvadratmeter for kvadratmeter gnasker sig gennem f. eks. et truet kulturlag fra førromersk jernalder på 10.000 kvadratmeter, når det indebærer, at man så ikke får tid til at undersøge en truet hustomt fra enkeltgravskulturen eller en germantids-gravplads.

Førromerske kulturlag kender man i forvejen en hel del til, mens man næsten ikke ved noget om huse fra

enkeltgravskulturen og grave fra germanertiden.

For jernalderpladsens vedkommende havde det været tilstrækkeligt med en registrering af dens placering i terrænet og en overfladeopsamling af potteskår beregnet for datering.

Set ud fra museets synspunkt vil der altså altid blive tale om en vejledning af forskellige forhold for eller imod en udgravning. Vi forstår da også udmærket amatørernes lyst til at grave. De skal såmænd også nok få lysten styret, men vi så gerne energien kanaliseret ud i en samlet plan, der i første omgang gik ud på at bringe grundlaget i orden: Den arkæologiske kortlægning - evt. suppleret med små prøvegravninger. Det ville sikkert give mere end de langvarige engagementer i store udgravninger.

Kortlægningsarbejdet *har* også været dyrket af amatører med stort udbytte²⁾, hvilket man skulle tro kunne inspirere andre til at betræde samme vej. Men her skal det indrømmes fra museets side, at vi nok ikke i tilstrækkelig grad har fulgt vore egne opfordringer til at udføre kortlægningsarbejde op.

Det er vi nu ved at råde bod på med et intensiveret samarbejde med forskellige lokale arkæologigrupper rundt på øen, hvor vi søger at instruere folk så godt som muligt og - hvad meget vigtigt er - forsøger at sætte deres fund ind i et større perspektiv.

En lille konisk keramiktingest med en lodret gennemboring (tenvægt) fundet på en mark i Hillerslev viser

vej til en vikingeboplads, der oven i købet ligger i nærheden af en bakke, hvor man i forrige århundrede fandt en righoldig grav fra samme tidsrum. Står vi nu over for den sjældne arkæologiske konstellation: Samhørende boplads og gravplads? Motivationen er herefter helt i orden til at slide et par gummistøvler op dernede på de sydfynske marker.

For at vende tilbage til udgangspunktet om målene og midlerne i det amatørarkæologiske arbejde, er der et par punkter, som jeg mener ville være gode at have med.

Punkter af henholdsvis erkendelsesmæssig og organisatorisk art.

En gang blev jeg præsenteret for en noget overrumplende udtalelse fra en estimeret amatørarkæolog. Han gentog med et udslukt blik i øjet nogle gange en udtalelse, der lød noget i retning af: »Hvad nytte er det egentlig til?« Og hermed mente han »arkæologiens nytte«.

Han var tilsyneladende nået til et punkt, hvor den første begejstring og umiddelbare glæde ved at beskæftige sig med oldsager havde lagt sig. Og et snigende spørgsmål var nu dukket op til overfladen! Hvad nytte er det til?

Det var klart, at argumenter som: »Man arbejder med arkæologi, fordi man synes, det er spændende og interessant« ikke ville finde nogen klangbund her. Heller ikke de lidt floskel-agtige vendinger, som man ofte hører: »Du må kende din fortid for at forstå nutiden« eller »Det historieløse samfund svarer til en mand, der

har mistet sin hukommelse«, kunne forventes at gøre indtryk.

Med andre ord kunne jeg heller ikke selv give et tilfredsstillende svar på, hvad »nyten« med arkæologien var.

Det er klart, at folk, der ikke er forhåndsinteresserede i arkæologi, stiller spørgsmålet, men at vi selv som arkæologer melder pas, vækker til eftertanke.

Er arkæologien en form for avanceret underholdning eller er der et dybere liggende budskab i den?

Spørgsmålet er oppe i tiden, for mange arkæologer - og specielt de unge - føler, at arkæologien ikke er fulgt med udviklingen. At den er stivnet i et studium af døde ting. At den ikke har vovet springet til at beskæftige sig med kulturelle udtryksformer, som de arkæologiske fund afspejler, og om skiftende tiders menneskelige udfoldelsesmuligheder i forhold til naturbetingelserne. Blot for at nævne nogle af de kærnespørgsmål, som denne nyorientering inden for arkæologien stiller sig selv.

Repræsentanter fra henholdsvis den gamle skole og den nye retning har ved forskellige lejligheder krydset klinger, og de konfrontationer er ikke blot et anliggende, der berører de implicerede parter, men af mere vidtrækkende betydning. Det munder faktisk ud i spørgsmålet om, hvad arkæologien kan bruges til i vor almindelige hverdag. I hvilken udstrækning den »kan fremme befolkningens identitet og selvforståelse«, som det højtideligt bekendtgøres i en lille

debat-artikel af Jørgen Jensen³⁾. Denne artikel gør instruktivt rede for de to holdninger, men man lades ikke i tvivl om forfatterens egen holdning, der munder ud i en konstatering af, at der er behov for viden om fortiden i vort samfund. Jørgen Jensen er altså ikke i tvivl om, hvorvidt »arkæologien er nogen nytte til«.

Når jeg nu er i gang med arkæologiens samfundsmæssige perspektiver, skal jeg ikke undlade at gøre opmærksom på et andet spændende skrift, der åbner ens øjne for nogle forhold, der understreger betydningen af, at man er bevidst om arkæologiens betydning for vore holdninger og måder at opfatte verden på. Bogen er skrevet af nordmanden Christian Keller og hedder »Arkeologi - vikelighetsflukt eller samfunnsforming«⁴⁾.

Uanset om man er enig med forfatterne eller ej, mener jeg, at man - for sin egen skyld - bør overveje deres synspunkter en ekstra gang, for de giver under alle omstændigheder én et mere nuanceret syn på arkæologiens samfundsmæssige muligheder.

Og hermed bringes jeg næsten automatisk over i det organisationsmæssige spørgsmål.

Hvor den erkendelsesmæssige side af arkæologien var af almen betydning for alle, der interesserer sig for kultur- og samfundsforhold, går det der med at organisere sig direkte på amatørarkæologien.

Det er ikke min tanke at demonstrere, hvordan man rent praktisk

skal gå frem. Det har jeg næppe overvejet, og det er heller ikke min opgave. Blot mener jeg, at tiden er ved at være moden til at amatørarkæologien finder sin fremtidige, mere faste form.

Her vil nogen måske indskyde, at jeg går for vidt. Det, der interesserer sig for, er jo i al fredsommelighed at gå og pusle lidt med oldsager og kigge på overpløjede gravhøje!

Det er selvfølgelig en frivillig sag, om man vil være med, men udviklingen er sådan set gået i gang forlængst.

I og med at man gik ind i Harja eller den lille lokale arkæologigruppe er man allerede på vej. I og med at man er med i noget arkæologisk arbejde, der griber ind i andre menneskers dispositioner, er man med til at præge samfundsudviklingen en lille smule. Man arbejder måske sammen med museet, som man forventer sig noget særligt af som modydelse for den indsats, man selv har ydet. Eller man overvejer måske at dygtiggøre sig inden for det arkæologiske arbejde, men der er ingen tilbud eller kurser af den art, som man kan bruge.

Og man synes måske, at det er for galt, at folk i almindelighed ved så lidt om værdien af de arkæologiske levn.

Ja, løsningen på de problemer ligger jo ganske nær: Man må arbejde sammen med ligesindede og derigenem nå sine mål.

Harja og arkæologigrupperne er det første skridt på vejen. Næste

skridt kan herpå blive en sammenknytning og udvidet forbindelse mellem disse parter; en alliance der også omfatter museet omkring tekniske spørgsmål.

I hele dette spil ser jeg foreningerne og grupperne som folkelige bevægelser, der er villig til at slå et slag for arkæologien og agitere for den, mens museet er det centrale sted, hvor fund og oplysninger har til huse, men hvorfra de kan hales frem, hvis nogen får brug for dem.

I vekselvirkningen mellem amatørbevægelse og museum kører flere forskellige strømninger. Som jeg i begyndelsen var inde på, kan museet i et velfungerende samarbejde få styrket sin indsamlingsaktivitet, men i formidlingssammenhæng udgør amatørerne også en meget væsentlig gruppe.

Denne gruppe vil have de bedst tænkelige muligheder for at suge næring til sig fra museets lagre, og denne viden vil naturligt brede sig som ringe i vandet ud fra de amatører, der har modtaget den. På denne måde kan interessen og forståelsen for museets arbejde øges ude i befolkningen til gavn og fornøjelse for alle parter.

Hvorvidt amatørerne vil organisere sig videre ud over øens grænser, kan man herefter spekulere på, men da der jo findes ligesindede andre steder i landet, er det vel en naturlig tanke, at man tager kontakt med disse og udstrækker forbindelsen for at bygge noget op sammen. Modeller til en så-

dan opbygning finder man jo i mange landsdækkende organisationer, der er grundlagt på lokale og regionale niveauer. F. eks. behøver man ikke at gå længere end til de nærtbeslægtede sammenslutninger af lokalhistoriske arkiver og foreninger.

Amatørarkæologien har store og gamle traditioner her i landet, men tiderne ændrer sig som bekendt, og man må skifte signaler. Måske kan dette indlæg være med til at give amatørarkæologien et lille puff og den retning.

NOTER

1. Artikler af Henrik Thrane:

- »Bebyggelseshistorie - en arkæologisk arbejdsopgave«, Fortid og Nutid, bind v, s. 299, hft.3/4 1973.
- »Amatøren i dagens arkæologi«, HARJA, s. 2, 1973.
- »På vandring efter Fyns fortid«, HARJA, s. 8, 1976.
- »Hvorfor graver vi her og ikke der?«, Fynboer og arkæologi, s. 2, nr. 1, 1980.
- »Sådan vælger arkæologien sit udgravningsobjekt«, Fynboer og arkæologi, s. 1, nr. 2, 1980.

2. Eksempler:

- Valdemar Jensen: »Sådan gjorde vi på Tåsinge«, HARJA, s. 2, 1977.
- Valdemar Jensen: »Skåltegn på Tåsinge«, HARJA, s. 2, 1978.
- Arne Aakjær Rasmussen: »Gravhøje og bopladser søges«, HARJA, s. 14, 1977.
- Holger Pedersen: »Arkæologiske observationer på Nordfyn«, Fynboer og arkæologi, s. 16, nr. 2, 1979.

3. Jørgen Jensen: »En kommentar til debatten om dansk arkæologi - fortid og fremtid«, Fortid og Nutid, bind XXVIII, s. 64, hft. 1, 1979.

4. Christian Keller: Arkeologi - virkelighetsflukt eller samfunnsforming. Oslo - Bergen - Tromsø, 1978.

Amatør-arkæologen er ikke mere den ensomme ulv

»Amatørarkæologer kulegraver Svanninge« - »Midtfynske amatørarkæologer leder efter oldtidslevn«.

Et par overskrifter fra en søndagsavis september 1981. De får næppe nogen læser til at glippe med øjnene. Meldinger af den art dukker med jævne mellemrum op i de fynske aviser.

Anderledes var det for bare 10 år siden - før Harja blev stiftet i 1971.

Det arkæologiske stof i dagspressen drejede sig for det meste om professionelle arkæologers udgravninger. Var der tale om amatørers virke havde mange artikler ofte et lidt kuriøst skær.

Tit var der tale om »ensomme ulve«, der gennem et helt liv havde oparbejdet en privat oldsagssamling, der blev opbevaret under lås og slå og kun vist frem for særlig udvalgte. Det var af og til samlere, der af den ene eller anden grund stod i et bitert modsætningsforhold til centrale museumsledelser. Datidens amatører veg heller ikke tilbage for at fremsætte højst personlige teorier om deres fund, og desværre blev den slags ikke sjældent ukritisk kolporteret i pressen.

Der kendes eksempler på - ganske vist ikke fra Fyn - at amatører har ment at have fundet ikke alene romersk brolagt vej, men selve Cæcars sværd!

Den amatørarkæolog, hvis aktivitet omtales i dagens aviser, er ikke ensom. Han er medlem af en gruppe, som igen arbejder snævert og positivt sammen med museerne i enten Odense eller Rudkøbing.

Det er en udvikling, som først og fremmest Harja kan takkes for. Men glemmes må det selvfølgelig heller ikke, at der her er tale om en tovejs-kommunikation, og at der på museerne i dag sidder folk, der prioriterer samarbejdet med amatørerne højt.

Undertegnede skrev også en artikel i det første nummer af Harjas tidsskrift i min egenskab af arkæologisk interesseret journalist.

Dengang turde ingen håbe på, at amatørarkæologien ville udvikle sig så positivt på Fyn.

Et lille hjertesuk skal dog også frem.

Endnu er der flere grupper af amatørarkæologer, der ikke er organiseret i Harja.

Meld jer dog for pokker ind! Gennem foreningens foredrags- og kursusvirksomhed og udgravningslejligheder vil I få endnu mere ud af jeres hobby, og de ting I arbejder med lokalt vil hurtigere kunne sættes ind i en helhed og det rette historiske perspektiv - målet for al arkæologisk virksomhed.

Ole Rasmussen.

INDHOLD:

Harja - 10 års jubilæum	3
Offerfundet fra Å Højrup	5
Harjas gravelejr	23
Udgravningen af Høje Stene 1981	29
Puffet	39
Amatørarkæologen er ikke den ensomme ulv	47

